

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelumenettely – kokeilusta valtakunnalliseksi menettelytavaksi

Mutka, Anna-Stiina

2014 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen
sovittelumenettely – kokeilusta valtakunnalliseksi
menettelytavaksi

Anna-Stiina Mutka
Liiketalous
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2014

Anna-Stiina Mutka

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelumenettely – kokeilusta valtakunnalliseksi menettelytavaksi

Vuosi 2014 Sivumäärä 40

Tämä opinnäytetyö käsittelee asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua (ns. follo tai follo-menettely). Menettelyssä uskotaan siihen, että vanhemmat tuntevat lapsensa ja tietävät, mikä heille on parasta, joten heille luodaan parhaat mahdolliset edellytykset saada sovinto aikaan. Sovinnon aikaan saamisessa auttaa tuomioistuimen tuomari, joka toimii menettelyssä sovittelijana osapuolien välillä.

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu, sillä tutustuin aiheeseen ollessani työharjoittelussa Tuusulan käräjäoikeudessa keväällä 2014, jolloin sovittelu tuotiin valtakunnalliseksi menettelytavaksi kaikkiin käräjäoikeuksiin. Olin seuraamassa Tuusulan käräjäoikeuden ensimmäistä folloa, joka teki minuun suuren vaikutuksen.

Haastattelin opinnäytetyötäni varten kahta tuomaria, joista toinen työskentelee Helsingin käräjäoikeudessa ja toinen Tuusulan käräjäoikeudessa. Helsingin käräjäoikeus on ollut vuonna 2011 aloitetussa oikeusministeriön kokeilussa alusta asti mukana, ja Tuusulan käräjäoikeudessa menettely on aloitettu vasta toukokuussa 2014.

Opinnäytetyön tavoitteena oli koota kaikki oleellinen tieto asiantuntija-avusteisesta huoltoriitojen sovittelusta sekä pohtia sen kehityskohteita ja mahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Työ osoittaa, että asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on hyvä vaihtoehto oikeudenkäynnille. Siellä missä follo on ollut käytössä kokeilun alusta, on saatu hyviä tuloksia, kun taas alueilla, joilla se on vasta otettu laajentumisen jälkeen käyttöön, on ongelmia löytää sopivia tapauksia menettelyyn. Luulen sen kuitenkin korjaantuvan sopivalla mainonnalla ja tiedon levittämällä eri järjestöille ja yhteistyöllä kaupungin sosiaalitoimen kanssa.

Follo-menettelyä käytettäessä on oltava varma osapuolien sovintohalukkuudesta ja sovittelijan taidoista. Tuomari tarvitsee koulutusta ennen sovittelijaksi ryhtymistä, sillä sovittelussa hänen tulee toimia aivan eri lailla kuin oikeudenkäynnissä. Sovittelijan on oltava varma myös siitä, että osapuolet oikeasti haluavat sovittelun päättyvän sovintoon ja tekevät kaikkensa sen hyväksi, eli heillä on aito sovintohalukkuus.

Anna-Stiina Mutka

An expert assisted judicial mediation in child custody disputes - experiment in a national procedure

Year	2014	Pages	40
------	------	-------	----

This thesis deals with judicial mediation in child custody disputes and the assistance in the process by a specialist. It is believed that the parents understand what is best for their children, so the idea is to create the best possible conditions for them to obtain a settlement. Mediation will help the judges, who act as mediators.

The thesis topic was the expert assisted judicial mediation in child custody disputes (follo), I discovered the topic when I was performing my job training in District Court of Tuusula in the spring of 2014. At that time Follo had become nation-wide operating procedure. I followed the District Court of Tuusula in their first Follo.

I interviewed two district judges for this thesis. One of whom works for the District Court of Helsinki, which has been involved in the experiment from the beginning. Another judge works for the District Court of Tuusula.

The purpose of this thesis was to collect all available information on this topic and to discuss project's development issues and opportunities for the future. The research shows that Follo is a good alternative dispute resolution method. In those areas where follo has been in use for longer, it has been found to be a workable solution. More problematic are those areas where follo has just been started. Of such areas is advertised the expert assisted judicial mediation in child custody disputes and sharing information more about the partners and another else.

District court, mediation, reconciliation, arbitration, court mediation

Laki- ja lyhenneluettelo

ElatusL	Laki lapsen elatuksesta (704/1975)
EU	Euroopan unioni
Follo	Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu
HE	Hallituksen esitys
HTL	Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki (361/1983)
KO	Käräjäoikeus
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	Oikeusministeriö
OMTR	Oikeusministeriön työryhmämietintöjä
RiitSovL	Laki riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa (663/2005)
SHuoltoL	Sosiaalihuoltolaki (710/1982)
Sovittelul	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005),
TuomSovL	Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011)
YTJulkL	Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa annettu laki (370/2007)

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön menetelmät ja työn rakenne	8
	2.1 Työn rakenne	8
	2.2 Keskeiset käsitteet.....	9
	2.3 Menetelmät	10
3	Sovittelumenetelmät	11
	3.1 Huoltoriitojen sovittelun periaatteet.....	11
	3.2 Sovittelijan rooli huoltoriidoissa	12
	3.3 Yleisiä yksityishenkilöiden sovittelukeinoja	14
	3.3.1 Sovittelutoimisto	15
	3.3.2 Suomen asianajajaliiton sovintomenettely	17
	3.3.3 Tuomioistuinsovittelu.....	17
	3.4 Sovittelijan koulutus.....	19
4	Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu Suomessa	20
	4.1 Ennen asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelua.....	21
	4.2 Kokeilun aloittaminen	21
	4.3 Kokeilun laajentuminen.....	22
	4.4 Kokeilusta valtakunnalliseksi menettelyksi.....	23
5	Follo-istunnon kulku	24
	5.1 Aloitus.....	26
	5.2 Erillisneuvottelut	27
	5.3 Päätäminen.....	28
	5.4 Sovintosopimus	29
6	Follo vai oikeudenkäynti	30
	6.1 Follo-menetelmän käyttö	31
	6.2 Oikeudenkäynnin käyttö	32
7	Follon kehittäminen	33
	7.1 Aito sovintohalukkuus	34
	7.2 Osaaminen.....	34
	7.3 Prosessin yhdenmukaisuus	35
	7.4 Tunnettuus	35
8	Lopuksi.....	36
	Lähteet	37
	Liitteet.....	39

1 Johdanto

Tuomioistuinsovittelu on aloitettu Suomessa vuonna 2006, jota ennen muutamat tahot, esimerkiksi Suomen asianajajaliitto, ovat käyttäneet sovittelumenettelyä työssään. Kun tuomioistuinsovittelu tuli Suomeen, oli sen käyttö vähäistä. Sitä olisi voinut hyödyntää huomattavasti enemmän tuomioistuintyöskentelyssä. Vuonna 2011 oikeusministeriö (OM) otti kokeiluun asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelumenettelyn (ns. follo-menettely tai follo), joka lisäsi selvästi tietoutta myös muunlaisesta sovittelusta Suomessa. Alussa kokeiluun lähti neljä käräjäoikeutta, Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeudet. Tavoitteena näillä oli vähentää pitkiä lapsioikeudenkäyntejä ja lieventää vanhempien välisiä riitoja. Oikeusministeriö totesi follon hyväksi keinoksi ja laajensi kokeilua niin, että toisessa vaiheessa mukaan otettiin näiden lisäksi vielä seitsemän käräjäoikeutta. Vuoden 2014 toukokuussa asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu laajennettiin koskemaan kaikkia tuomioistuimia.

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelumenettelyn tarkoituksena on saada riitaisat vanhemmat saman pöydän ääreen keskustelemaan ja sopimaan lasta koskevista asioista. Sovittelun ajatuksena on, että vanhemmat itse rajaavat ongelmat, joita haluavat käsitellä ja pyrkivät ratkaisemaan ne sovittelijan ja asiantuntijan kanssa. Sovittelun keskiössä on oltava lapsi ja lapsen etu. Sovittelun toivottavin lopputulos on sovintoon pääseminen, mutta myös vanhempien erimielisyyksien lopettaminen ja uusien toimintatapojen omaksuminen uudenlaiseen elämäntilanteeseen on sovittelussa tärkeää. Jos sovittelu päättyy sovintoon, sovittelusopimukseen pyritään kirjaamaan mahdollisimman yksityiskohtaisesta kaikki sovitut asiat.¹

Perheoikeudellisille riidoille on tyypillistä jyrkkä vastakkaisasettelu alussa, mutta sovittelun avulla on pyrittävä lieventämään tätä ja parantamaan osapuolien suhteita, jotta päästäisiin sovintoon. Koska sovittelun edellytyksenä on suostumus sovintoon, on se jo vahva merkki osapuolien halusta löytää sovinto.²

Opinnäytetyössäni käyn läpi, mikä asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on ja kuinka se on kokeilusta laajentunut valtakunnalliseksi työkaluksi kaikkiin käräjäoikeuksiin. Samalla pohdin myös, mitä asioita vielä pitäisi ottaa enemmän huomioon ja mitä työ on käytännössä.

Opinnäytetyötä varten olen haastatellut kahta tuomaria, Kirsi Krokforsia Tuusulan käräjäoikeudesta ja Päivi Saukonojaa Helsingin käräjäoikeudesta. Heiltä sain näkemyksiä siitä, kuinka menettely toimii käytännössä ja miltä osin se eroaa muista tuomioistuinsovittelumenettelyistä, sekä vahvistusta omiin näkemyksiini. Yritin myös saada heitä miettimään follon puutteita

¹ Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 14-15

² Ervasti 2012, 31

ja ongelmia, mutta he tuntuivat olevan kovin tyytyväisiä nykyiseen toimintamenetelmään, eivätkä keksineet juuri mitään parannettavaa.

Helsingin käräjäoikeus on ollut alusta asti mukana kokeilussa, ja sillä onkin takanaan monia folloja erilaisissa kokoonpanoissa ja mitä monimuotoisimpia syntyneitä sopimuksia. Helsingin käräjäoikeuteen folloja tulee käsittelyyn paljon sekä suoraan sovittelupyyntönä että tuomarin ehdottamana oikeudenkäynnin korvaavana menettelynä. Tuusulan käräjäoikeus aloitti follo-
menettelyn vasta toukokuussa 2014, joten Krokfors oli vasta päässyt muutamaaan folloon osal-
listumaan, eikä menettely siellä ole vielä löytänyt omaa paikkaansa asiakkaiden keskuudessa.

Moni asiantuntija-avusteisen perhesovittelun menettelyä koskevista tiedoista on suoraan otet-
tu tuomioistuinsovittelun perusteista, sillä sitä sovelletaan vahvasti tähänkin muotoon tuo-
mioistuinmenettelystä. Tähän olen saanut vahvistusta haastateltavilta tuomareilta.

2 Opinnäytetyön menetelmät ja työn rakenne

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu valikoitui aiheekseni, kun olin Tuusulan kärä-
jäoikeudessa työharjoittelussa. Kolmen kuukauden harjoittelujaksolla minun tuli tutustua
mahdollisimman monipuolisesti käräjäoikeudessa työskentelyyn ja toimintatapoihin. Työhar-
joitteluni loppupuolella menin tutustumaan Tuusulan käräjäoikeuden ensimmäiseen asiantun-
tija-avusteiseen huoltoriitojen sovitteluistuntoon. Päivä oli pitkä, mutta kun päivän lopuksi
vanhemmat saivat sovittua lasta koskevista asioista ja välttyivät samalla oikeudenkäynniltä,
oli se hieno hetki. Samalla päätin, että follosta tulee aihe opinnäytetyölleni.

Tärkeimpänä tavoitteena kirjoittaessani opinnäytetyötä oli avata asiantuntija-avusteisen
huoltoriitojen sovittelumenettely kaikille aiheesta kiinnostuneille. Toiseksi halusin selvittää,
olisiko prosessissa jotain parannettavaa ja tarvittaisiinko siihen jotain muutoksia.

2.1 Työn rakenne

Opinnäytetyö on rakennettu niin, että tiivistelmän ja johdannon jälkeen käsitellään työsken-
telytapoja ja opinnäytetyötä prosessina. Lisäksi tunsin työn aiheen kannalta tärkeäksi käydä
läpi muutamia keskeisiä käsitteitä, jotka muodostavat työn ytimen ja joita käytetään työssä
paljon.

Tämän jälkeen paneudutaan tarkemmin sovittelun periaatteisiin ja sovittelijan rooliin sovitte-
lussa sekä siihen, minkälaisia sovittelumenettelyjä on olemassa. Siinä käyn läpi kolme yleises-
ti käytettyä menetelmää, jotka ovat sovittelutoimistojen järjestämä sovittelu, Suomen asi-
anajajaliiton sovintomenettely ja tuomioistuinsovittelu. Tuomioistuinsovitteluun on luvussa

paneuduttu hiukan muita syvemmin, jotta lukijat jo alussa ymmärtäisivät tuomioistuinsovitte-
lun tavoitteet.

Neljännessä luvussa käsitellään asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelun kehitystä ko-
keilusta neljässä käräjäoikeudessa siihen, kuinka se on laajennettu koko Suomeen. Luvussa
käydään läpi oikeusministeriön tavoitteita ja raportteja edistyksestä.

Viidennessä luvussa käydään läpi, kuinka asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovitte-
lun käytännössä etenee tuomarin kehotuksesta tai sovitteluhakemuksesta sovintoon tai sovittelun
loppumiseen muulla tavoin. Luvussa käydään läpi istunnon vaiheet ja mahdollisen sovinnon
jälkeen syntyvän sovintosopimuksen kirjoittaminen ja täytäntöönpano.

Seuraavassa luvussa käydään läpi follon ja oikeudenkäynnin eroja. Selvitän myös sitä, missä
tilanteissa sovittelu on oikeudenkäyntiä kannattavampaa hyvän ja lapselle turvallisen loppu-
tuloksen saavuttamiseksi. Samalla pohdin myös, milloin sovittelun käyttö ei ole mahdollista
ja minkälaisen syiden takia.

Työn lopuksi olen nostanut esille muutamia ehdotuksia follon kehittämiseksi. Työtä kirjoitta-
essani huomasin, ettei follossa tällä hetkellä ole paljoa kehitettävää. Samaan tulokseen olivat
tulleet tuomarit, joita haastattelin. Heistä follo on tällä hetkellä tuomioistuintyöskentelyyn
hyvä lisä, joka helpottaa huoltoriitojen pysyvän ratkaisun löytämistä.

2.2 Keskeiset käsitteet

Käräjäoikeus on yleinen tuomioistuin, joka toimii Suomessa alioikeutena. Suomessa on 27 kär-
räjäoikeutta, jotka käsittelevät rikos-, riita- ja hakemusasioita. Käräjäoikeudessa työskente-
lee (ainakin) päällikkö eli laamanni, käräjätuomareita, käräjänotaareita, haastemiehiä ja kär-
räjäsihteereitä. Näiden lisäksi käräjäoikeuteen voidaan tarvittaessa kutsua maallikkojäseniä
eli lautamiehiä toimimaan yhteistyössä käräjätuomarin kanssa.³

Sovittelu on vapaaehtoinen konfliktinratkaisumenetelmä. Sovittelussa osapuolien lisäksi on
mukana ulkopuolinen sovittelija. Sovittelija auttaa sovittelumenettelyn avulla osapuolia kää-
ntämään katseet tulevaisuuteen ja löytämään osapuolia tyydyttävän ratkaisun ongelmaan.⁴
Sovittelua voidaan toteuttaa tuomioistuimessa tai sen ulkopuolella. Sovittelijana voi toimia
tuomari, asianajaja tai erillinen sovittelija. Tärkeintä kuitenkin on, että sovittelija antaa osa-

³ Käräjäoikeudet 2014

⁴ Poikela 2010, 23

puolien itse löytää heitä tyydyttävän ratkaisun, eikä pääsääntöisesti anna heille sovittelun kuluessa edes mahdollisia ratkaisuehdotuksia.⁵

Tuomioistuinsovittelu on vapaaehtoinen menettely, jossa tuomarin johdolla tarkoitus on saada osapuolet itse löytämään heitä tyydyttävä ratkaisu. Tuomioistuinsovittelu on oikeudenkäynnistä täysin irrallinen menettely, joka katkaisee asian käsittelyn tuomioistuimessa sovittelun ajaksi. Oikeudenkäyntiä ei enää jatketa, jos osapuolet pääsevät sovintoon, mutta jos he eivät pääse, jatkuu oikeudenkäynti sovittelun päättyessä.⁶

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on tuomioistuinsovittelun eräs muoto, jossa vanhempien apuna toimii sovittelijan lisäksi psykologi tai sosiaalityön asiantuntija. Tällä pyritään edistämään vanhempien välistä yhteistyötä eron jälkeen, tehostamaan huoltoriitojen sovittelua sekä huomioimaan paremmin lapsen etu. Tavoitteena on myös saada vanhemmat keskustelemaan keskenään ja löytämään heitä miellyttävän ratkaisun, jolla saataisiin vanhemmat sitoutettua sovittelun lopputulokseen.⁷

2.3 Menetelmät

Olen opinnäytetyötäni varten valinnut haastateltavakseni kaksi tuomaria, jotka työskentelevät käräjäoikeudessa. Toinen tuomareista oli vasta alussa follo-taipaleellaan, kun toiselle oli jo kertynyt muutaman vuoden kokemus aiheesta. Tarkoitukseni on ollut saada heiltä mahdollisimman kattavasti tietoa follostä käytännössä sekä tiedustella heidän ajatuksiaan follon kehityskohteista.

Haastattelut toteutin haastatteleamalla henkilökohtaisesti Krokforsia ja Saukonojaa erikseen. Valitsin heidät haastateltaviksi, sillä Krokforsin tunsin jo työharjoittelujakseni kautta ja tiesin, että hän on muutaman follo-istunnon jo järjestänyt. Häneltä kysyin ehdotuksia henkilöstä, jolla olisi jo enemmän kokemusta follostä ja hän ehdotti Saukonojaa. Minusta oli mielenkiintoista päästä haastattelemaan kahta tuomaria, joista toisella oli enemmän ja toisella vähemmän kokemusta follostä. Huomasin heidän kuitenkin ajattelevan samanlailla follostä, sen hyödyistä ja haitoista, joten päätin kahden haastattelun riittävät opinnäytetyöhön.

Opinnäytetyössäni olen käyttänyt lähteinä myös kirjallisuutta, oikeusministeriön mietintöjä ja raportteja sekä hallituksen esityksiä aiheestani. Kirjallisuus on painottunut yleisesti tuomioistuinsovitteluun ja oikeusministeriön raporteista ja hallituksen esityksistä olen saanut tietoa follostä ja sen kehityksestä.

⁵ Turunen 2005, 235

⁶ Ervasti 2012, 11

⁷ Ervasti 2014, 43

3 Sovittelumenetelmät

Sovittelu on kuin neuvottelua, ja molemmissa on tarkoitus saada riita ratkaistua puhumalla. Sovittelu eroaa kuitenkin neuvottelusta sillä, että mukana on aina kolmas osapuoli eli sovittelija: esimerkiksi tuomioistuinsovitte- lussa sovittelijana toimii tuomari. Sovittelijan on tarkoitus auttaa osapuolia näkemään asiat molempien näkökulmasta ja auttaa heitä etsimään uusia ratkaisutapoja. Kolmas osapuoli ei siis pyri ratkaisemaan riitoja osapuolien puolesta, vaan antaa heille mahdollisuuden löytää sovinnon itse.⁸

3.1 Huoltoriitojen sovittelun periaatteet

Laissa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (TuomSovL) 6 § sanotaan, että sovittelu on toteutettava joutuisasti sekä tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen. Näiden lisäksi tärkeitä periaatteita ovat osapuolien vapaaehtoisuus menettelyyn ja sovittelijan riippumattomuus osapuoliin nähden.

Joutuisaa sovittelu on silloin, kun ei tule turhia hidasteita sovittelun aloittamiseen ja aika sovittelun alettua käytetään viisaasti. Sovittelu on siis aloitettava kohtuullisessa ajassa sovittelupyynnön saannista.⁹ Haastatteluissa Krokfors ja Saukonoja totesivat kuukauden olevan keskimääräinen aika sovittelun aloittamiselle tuomioistuinsovitte- lussa¹⁰. Sovittelua ei voi myöskään keskeyttää, ellei jompikumpi osapuolista sitä tahdo, vaan sovinto on pyrittävä löytämään mahdollisimman nopeasti osapuolien tahtoa kuunnellen¹¹. Krokfors kertoi kaikkien hänen siihen mennessä olleiden sovittelujen kestäneen yhden päivän, jonka aikana on päästy lopputulokseen¹².

Tasapuolisuudella tarkoitetaan sitä, että sovittelijan tulee tiedustella ja kuunnella molempien osapuolten ehdotuksia ja toiveita asian käsittelyssä, eikä hän saa taivutella osapuolia hyväksymään haluamiaan toimintatapoja. Sovittelija voi kuitenkin sovittelun alussa esittää erilaisia toimintatapavaihtoehtoja ja kertoa, kuinka sovittelussa voitaisiin edetä. Sovittelija ei saa myöskään asettua tukemaan vain toisen osapuolen näkemyksiä sovittelun aikana, vaan hänen on kohdeltava molempia yhdenvertaisesti. Osapuolien on saatava esittää omat näkemyksensä ja heille on annettava mahdollisuus vastata toistensa esittämiin näkemyksiin. Sovittelijalla ei saa olla ennakollista kantaa, kuinka asia olisi ratkaistava, vaan hänen on annettava osapuolien päätyä ratkaisuun itse.¹³

⁸ Ervasti 2011, 10

⁹ Ervasti 2011, 38

¹⁰ Krokfors, K & Saukonoja, P 2014

¹¹ Ervasti 2011, 38

¹² Krokfors, K 2014

¹³ Ervasti 2011, 38

Puolueettomuutta tulee korostaa sovittelumenettelyn ajan ja osapuolien on pystyttävä luottamaan sovittelijan olevan puolueeton. Puolueettomuus varmistetaan sillä, että sovittelija kohtelee osapuolia tasapuolisesti ja on avoin molempien sovintoehdotuksille.¹⁴ Sovittelija ei saa muodostaa ennakkokäsitystä ratkaistavasta asiasta, kuten ei oikeudenkäynnissä tuomarikaan. Molempien osapuolien on annettava esittää omat näkemyksensä, eikä sovittelija voi asettua tukemaan toisen osapuolen näkemyksiä. Puolueettomuus näkyy koko prosessin ajan, kun sovittelija varmistaa, etteivät kysymyksenasettelut ole kriittisiltä tuntuja ja etteivät eleet ja sanalliset reaktiot viestitä tiettyä ennakkokäsitystä. Sovittelijan on myös pystyttävä tunnistamaan ennakkoluulonsa ja pyrittävä siihen, etteivät ne näy sovittelun kuluessa.¹⁵

TuomSovL 4 § sanotaan, että sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien osapuolien suostumusta. Tässä viitataan siihen, että sovittelu on osapuolille vapaaehtoista, eikä menettelyä aloiteta ennen kuin on varmistettu osapuolien suostumus. Sovitteluhakemus voi tulla tuomioistuimeen yhteisenä hakemuksena, mutta jos sen on tehnyt vain yksi osapuolista, on siihen saatava muiden osapuolien suostumus, ennen kuin sovittelu aloitetaan. Vapaaehtoisuus koskee koko menettelyä, eli missä tahansa vaiheessa kumpi tahansa osapuoli voi päättää lopettaa menettelyn, eikä sitä jatketa, vaikka muut osapuolet niin tahtoisivat. Päätös sovittelun lopettamisesta tulee antaa sovittelijalle vapaamuotoisesti.¹⁶

Riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, ettei sovittelijalla ole omaa etua riidassa, puolustettavaa asemaa eikä tarvetta purkaa tunteitaan. Tällöin riidan osapuolet voivat huoletta paljastaa todelliset heikkoutensa ja tarpeensa sovittelijalle esimerkiksi erillisneuvotteluissa.¹⁷

3.2 Sovittelijan rooli huoltoriidoissa

Huoltoriitojen sovittelussa, niin kuin kaikissa muissakin tuomioistuimen sovittelumenettelyissä, sovittelijana voi toimia vain tuomari¹⁸. Sovittelijan tehtävä on kuitenkin aivan eri kuin tuomarin tuomioistuinkäsittelyssä. Tuomarin pitää hypätä toisenlaiseen rooliin, pois ratkaisukeskeisestä ajattelusta kohti menettelykeskeistä ajattelua. Sovittelijana toimivan tuomarin tulee tunkea mielenkiintoa tähän tehtävään ja kouluttautua aivan uudelleenlaiselle alueelle. Hänellä tulee olla vuorovaikutustaitoja, halua ja valmiutta sovittaa ja osapuolten pitää voida tunkea luottamusta sovittelijaan. Sovittelijaa ei tule arpoa tehtävään, vaan sovittelijan tehtävät tulee keskittää tuomareille, jotka tahtovat sovittelua tehdä.¹⁹

¹⁴ Ervasti 2011, 38

¹⁵ Richbell 2001, 48

¹⁶ Richbell 2001, 27

¹⁷ Richbell 2001, 48

¹⁸ TuomSovL 5 §

¹⁹ Ervasti 2011, 35

Sovittelijalta vaaditaan kykyä analysoida riitatilanteiden taustatekijöitä ja osapuolten käyttäytymistä sekä taitoa johtaa sovittelua. Tämä ei pelkästään riitä, vaan tarvitaan myös taitoa hyödyntää lakimiesavustajia prosessissa ja vaihtaa lähestymistapaa asiaan, jos näyttää siltä, että edellisellä ei päästä sovintoon. Sovittelijan pitää myös aidosti tahtoa osapuolien välillä sovintoa, sillä se helpottaa luottamuksen syntymistä osapuolien ja sovittelijan välille. Sovittelijan tulee olla myös kärsivällinen ja antaa osapuolille aikaa omaksua riitatilanteen ja miettiä ratkaisua ongelmiin.²⁰

Hyvä sovittelija osaa tehdä sovittelumenettelystä juostavan ja osapuolien näköisen. Hän tunnistaa pienemmistäkin vinkeistä tauonpaikat ja pystyy näkemään, millä mielellä osapuolet ovat sovittelumenettelyssä mukana. Sovittelija kehittää kokemuksen perusteella oman tyylinsä ja tapansa, jolla saadaan parhaat mahdolliset lopputulokset. Hänen on oltava ennakkoluuloton ja pystyttävä muokkaamaan menettelyä tilanteen mukaan. Hyvän sovittelijan tunnistaa ennen kaikkea siitä, että osapuolet tuntevat sovinnon syntyessä itse neuvotelleensa sovinnon, jonka he tuntevat omakseen.²¹

Sovittelijan on oltava riippumaton, jotta saataisiin mahdollisimman hyvä lopputulos. Riippumattoman sovittelijan on helpompi saavuttaa osapuolien luottamus, auttaa osapuolia ymmärtämään toisiaan, selvittää osapuolien tavoitteita ja helpottaa kommunikointia. Luottamus auttaa myös välttämään virheitä sovittelussa ja helpottaa osapuolien tahtoa kuunnella sovittelijan ehdotuksia ja auttaa heitä löytämään uusia ajattelumalleja. Tämä helpottaa myös sovittelijaa saavuttamaan hyvät suhteet osapuoliin. Osapuolet antavat helpommin tietoa ja uskovat sovittelijan auttavan heitä saavuttamaan sovinnon, jos hän on luonut hyvät suhteet osapuoliin.²²

Sovittelijan ei tule ratkaista asioita osapuolten puolesta vaan auttaa osapuolia kommunikoimaan niin, että he voisivat itse löytää sovinnon. Sovittelussa uskotaan siihen, että osapuolet itse tietävät, mikä on heidän ja lapsen etu ja voivat siten löytää parhaimman ratkaisun itse. Sovittelijan ei siis tule missään vaiheessa ruveta esittelemään sovintoehdotuksia, vaan päinvastoin ohjata osapuolet tekemään niitä itse. Hänen tulee tuoda neuvotteluihin avarakatseisuutta ja antaa toivoa sekä kannustaa osapuolia jatkamaan, kun näyttää siltä, että sovintoon ei päästäkään. Joissain tapauksissa osapuolten erityisesti sitä pyytäessä voi sovittelija tehdä sovintoehdotuksen, mutta sitä tulisi välttää viimeiseen saakka.²³

Sovittelumenettelyssä viestintä osapuolien välillä, mutta myös osapuolien ja sovittelijan välillä, on tärkeää. Tämän takia sovittelijan on osallistuttava sovitteluun aina avoimin mielin,

²⁰ Ervasti 2012, 48

²¹ Richbell 2001, 39

²² Richbell 2001, 97

²³ Ervasti 2012, 45-46

tarkkailtava osapuolten sanatonta viestintää, pystyttävä rakentaa luottamuksellinen suhde molempiin osapuoliin ja oltava hyvä kuuntelija. Sovittelijan on kyettävä myös käyttämään eri kyselytapoja ja tekemään yhteenvetoja kuulemastaan, mutta tiedostettava myös hiljaisuuden arvo. Hänen tulee pystyä rohkaisemaan osapuolia näkemään uusia näkökulmia asiaan ja saattava heidät ratkaisemaan omat ongelmansa.²⁴

Sovitteluistunnossa ei tuoteta samalla lailla virallista materiaalia, kuten pöytäkirjoja, kuin oikeudenkäynnissä. Kun sovittelijalla ei mene aikaa ja keskittymiskykyä asioiden dokumentointiin, hän voi keskittyä kuuntelemaan osapuolia ja parantamaan heidän kommunikointiaan. Sovittelija kuitenkin pyrkii keräämään tietoa ja tunnistamaan osapuolten yhteiset intressit ja sovinnon lähtökohdat. Pitkään toimineelle tuomarille voi tulla kiusaus kertoa oma näkemyksensä hyvästä lopputuloksesta, mutta hyvän sovittelijan tunnistaa siitä, että hän osaa olla kertomatta sitä ja antaa osapuolien itse päätyä oman näköiseen ratkaisuunsa.²⁵

Sovittelija joutuu työskentelemään koko menettelyn ajan omien ja osapuolien tunteiden kanssa. Tällöin sovittelijan tulee olla koko ajan tietoinen omista tuntemuksistaan ja sallia osapuolien tunteiden purkautuminen välillä voimakkaanakin. Hyvä sovittelija osoittaa hyväksyntää osapuolien tunteille ja tuntemuksille sekä antaa heille aikaa käsitellä niitä. Sovittelija myös osoittaa ymmärrystä ja kunnioitusta osapuolia kohtaa ja opettelee käyttämään osapuolien tuntemuksia myönteisen vaikutuksen aikaansaamiseksi. Toki jos osapuolista toinen käy loukkaavaksi tai itsekkääksi tunteidensa kanssa, tulee sovittelijan puuttua siihen.²⁶

3.3 Yleisiä yksityishenkilöiden sovittelukeinoja

Tarve sovittelulle oikeusasteen ulkopuolella mutta myös tuomioistuimissa on selkeä. Lainkäyttöä oikeusasteissa pidetään kalliina, jäykkänä, lakimiespainotteisena, vaikeasti ennustettavana sekä vahingollisena asianosaisten henkilösuhteille, sekä ennen kaikkea siitä puuttuu mahdollisuus luovaan ongelmanratkaisuun. Riidanratkaisukeinona sovittelu on osoittautunut tehokkaaksi, joustavaksi, edulliseksi ja käyttäjäystävällisemmäksi tavaksi.²⁷

Sovittelumenettely on joustava menettely, jossa ei ole yhtä oikeaa kaavaa, vaan sitä voidaan muokata eri tilanteisiin sopivaksi. Sovittelumenettely ei koskaan sido osapuolia, ennen kuin he ovat päässeet sovintoon ja tästä on laadittu sovintosopimus, jonka kaikki osapuolet allekirjoittavat. Periaate on sama, vaikka eri sovittelumenettelyissä sovintosopimuksen vahvistaminen menee eritavoin.²⁸

²⁴ Richbell 2001, 118

²⁵ Ervasti 2012, 46-47

²⁶ Richbell 2001, 122

²⁷ Richbell 2001, 10-11

²⁸ Richbell 2001, 26

Erilaisille sovittelumenettelyille yhteistä on sovittelun vapaaehtoisuus, jonka tulee korostua koko sovittelumenettelyn ajan. Sovittelumenettelyä ei aloiteta, ennen kuin kaikki osapuolet ovat suostuneet siihen. Tosin osapuolet saattavat aluksi kieltäytyä sovittelumenettelystä tietämättömyyttään tai jonkin muun syyn takia. Jos he kuitenkin muuttavat mielensä ja tahtovat sovittelun aloittaa, kertoo se jo merkittävästä askeleesta kohti sovintoa, sillä usein suostumus sovitteluun kertoo osapuolien halusta saada asia ratkaistua joutuisasti. Sovittelu voidaan myös keskeyttää missä tahansa vaiheessa, jos joku osapuolista niin haluaa.²⁹

Sovitteluun on monia mahdollisuuksia, ja oikean menettelyn löytyminen riippuu siitä, millaiseen tarpeeseen sitä hakee. Kunnat tarjoavat lain mukaisesti perhesovittelua niin, että apua yleensä antavat joko sosiaalitoimintöntekijät tai perheneuvolojen työntekijät. Lisäksi erilaiset järjestöt ja seurakunnat tarjoavat apua avioerotilanteissa sekä vanhempien ristiriitojen selvittelyssä että lapsen kasvuympäristön turvaamisessa.³⁰ Tässä luvussa käyn läpi lyhyesti kolme yleisintä sovittelumenettelyä yksityishenkilöiden kannalta.

3.3.1 Sovittelutoimisto

Suomessa sovittelutoimistojen kehitys alkoi 1983 Vantaalla. Muutama vuosi tämän jälkeen, vuonna 1986, Vantaa vakinaisti sovittelutoiminnan osaksi kaupungin sosiaaliviraston työtä. Tämän jälkeen toiminta vähitellen laajeni muille isommille paikkakunnille. 80-luvulla toiminta oli vielä kovin vähäistä, sillä sitä ei säädelty lailla ja kaikilla kunnilla ei ollut mahdollisuutta järjestää sovittelua. Vuonna 1997 tulivat voimaan uusitut säännökset, joissa sovittelulle annettiin isompi näkyvyys, sillä sovittelusta tuli yksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen peruste. Myöhemmin sovinto on säädelty rangaistusta lieventäväksi seikaksi rikoslaissa. Näiden uudistuksien jälkeen oli tärkeää huolehtia sovittelupalveluiden laadukkaudesta ja saatavuudesta valtakunnallisesti. Kuitenkin vasta vuoden 2006 alusta on tullut voimaan laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (SovitteluL), jonka mukaan sovittelu on oltava saatavilla kaikkialla Suomessa.³¹

SovitteluL:n tultua voimaan sovittelusta on tullut Suomen kattava, eli asuinpaikasta riippumatta jokaisella on mahdollisuus laadukkaaseen sovitteluun. Lailla pyrittiin kattavuuden lisäksi lisäämään yhdenmukaisuutta sovittelun toteutuksessa. Sovittelutoimiston sovittelumenettelyssä ei ole tarkoitus ratkaista syyllisyyskysymystä, vaan se jätetään viimekädessä tuomioistuimen ratkaistavaksi.³²

²⁹ Richbell 2001, 26

³⁰ Haavisto ym. 2014, 10

³¹ Iivari 2007, 9-11

³² Iivari 2007, 15

Nykyään sovittelutoimistoja on ympäri Suomen, ja ne käsittelevät riita- ja rikosasioita. Yleensä sovitteltavat asiat tulevat joko poliisilta tai syyttäjältä, kun nämä arvioivat asian soveltuvan sovittelun piiriin, mutta sovittelupyynnön voi esittää yleensä myös uhri, epäilty ja alaikäisen osapuolen huoltaja tai muu edunvalvoja. Sovittelussa on tarkoitus käydä läpi uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia vahinkoja ja pyrkiä löytämään osapuolien hyväksymä ratkaisu niiden hyvittämiseksi.³³

Sovittelutoimistoissa työskentelee henkilöitä, jotka selvittävät sovittelun mahdollisuuksia ja hoitavat sovitteluistuntoihin liittyvät järjestelyt. Sovittelutoimistot myös kouluttavat vapaaehtoisia toimimaan sovittelijoina. Vapaaehtoiset sovittelijat käyvät peruskurssin ja osallistuvat myös jatkokurssille. Kurseille osallistumisen lisäksi heiltä edellytetään sovitteluvalmiuksien ja motivaation ylläpitämistä. Heille ei makseta toiminnasta palkkaa, ja sovittelu on kokonaisuudessaan osapuolille maksutonta.³⁴

Sovittelutoimistojen toimintaa valvoo ja ohjaa sosiaali- ja terveysministeriö. Sovittelutoimistoon asia tulee vireille sovittelualoitteella, minkä jälkeen ammattihenkilöstö selvittää asian soveltuvuutta sovitteluun ja ottaa sen jälkeen yhteyttä kaikkiin osapuoliin. Sovitteluun voidaan ottaa vain sellaisia asioita, joissa ainakin toinen osapuoli on luonnollinen henkilö. Kaikkien osapuolien on hyväksyttävä sovittelumenettely, minkä jälkeen sovitaan tapaaminen sovitteluun osallistuvien kanssa.³⁵

Kuten muissakin sovittelumenettelyissä, osapuolista kuka tahansa voi milloin tahansa keskeyttää sovittelun. Jos sovittelussa päästään kuitenkin sovintoon, laaditaan siitä sopimusasiakirja, jonka osapuolet allekirjoittavat. Kun sopimukseen on päästy, seuraa sovittelutoimiston henkilökunta sopimuksen noudattamista. Sovittelutoimistossa tehty sovinto ei aina suoraan ole yhteydessä oikeuskäsittelyyn, mutta joissain tapauksessa se keskeyttää oikeuskäsittelyn tai se otetaan huomioon mahdollista rangaistusta annettaessa.³⁶

Jos sovittelussa ei päästä sovintoon, ei sovitteluun osallistunut sovittelija saa todistaa, mitä hän on sovittelussa kuullut ja sovittelun kuluessa saanut tietää sovitteltavasta asiasta. Tähän on kuitenkin poikkeus olemassa: todistamiskielto väistyy, jos erittäin painavat syyt vaativat, että sovittelijaa kuulustellaan siitä. Tällainen painava syy voi olla, että esimerkiksi selvitettyinä on törkeä rikos.³⁷

³³ livari 2007, 16, s.19

³⁴ livari 2007, 10

³⁵ livari 2007, 31

³⁶ Sovittelutoiminta 2014

³⁷ livari 2007, 17-18

3.3.2 Suomen asianajajaliiton sovintomenettely

Suomen asianajajaliitto on vuonna 1998 vahvistanut sovittelusäännön ja ottanut sovintomenettelyn ohjelmaansa sekä pian tämän jälkeen aloittanut sovittelijoiden kouluttamisen³⁸. Suomen asianajajaliiton sovittelumenettely eroaa muista sovittelumenettelyistä siinä, että usein asianajajien ratkaistavana olevia juttuja ei ole tarkoituskaan viedä tuomioistuimeen käsiteltäväksi.³⁹

Aluksi asianajajaliitto keskittyi kaupallisten riitojen sovitteluun, mutta pian liitto laajensi osaamistaan myös perheoikeudellisiin riita-asioihin. Nykyään liitolla on kolme pääaluetta, jotka ovat kaupalliset asiat, perheoikeudelliset asiat ja yhteiskunnalliset asiat.⁴⁰

Sovittelijana toimii asianajaja, jonka tehtävänä on saada osapuolet sopimaan riita-asiansa. Osapuolet voivat itse valita asianajajan, joka toimii sovittelijana tai pyytää Suomen asianajajaliiton sovintomenettelylautakuntaa nimeämään heille sopivan sovittelijan. Tämä sovittelu-
muodon hinta riippuu siitä, mistä asiasta sovitellaan. Elleivät osapuolet ole muuta sopineet, vastaavat he omista sovittelukustannuksistaan itse ja sovittelijan kuluista ja palkkiosta puoleksi.⁴¹

Perheoikeudellisissa asioissa asianajajan toimiessa sovittelijana sovittelu voidaan nopeimmillaan aloittaa muutaman päivän sisällä sovittelu-pyyntöstä. Perhesovittelua tekevät asianajajat on koulutettu erikseen ja heillä on kokemusta perhettä koskevista taloudellisista ja omaisuus-kysymyksistä. Tätä muotoa käytetään kuitenkin kovin vähän, sillä sovittelu asianajajien avustamana on kallista.⁴²

3.3.3 Tuomioistuinsovittelu

Tuomioistuinsovittelun tavoitteena on ollut monipuolistaa tuomioistuinten menettelyvalikoi-
maa ja samalla seurata kansainvälistä kehitystä sekä vastata Euroopan unionin suosituksia ke-
hittää oikeudenkäynnin yhteyteen vaihtoehtoisia menettelyjä. Taustalla on ollut myös tarve
parantaa luottamusta tuomioistuimiin ja luoda edullisempi sekä nopeampi menettely oikeu-
denkäyntiin verrattuna.⁴³

Suomessa tuomioistuinsovittelu otettiin käyttöön Norjan ja Tanskan mallien mukaan, kun laki
riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa (RiitSovL) tuli voimaan 1.1.2006. Samalla joudut-

³⁸ Richbell 2001, 3

³⁹ Richbell 2001, 10

⁴⁰ Richbell 2001, 12

⁴¹ Iivari 2007, 63-64

⁴² Iivari 2007, 63

⁴³ Ervasti 2012, 10

tiin uusimaan muun muuassa oikeudenkäymiskaaren sovintoja koskeva luku. Tämän uudistuksen jälkeen siviiliasian käsittely keskeytyi tuomioistuimessa sovittelun ajaksi ja siirtyi sovittelutuomarille. Tuomioistuinsovitteluun voi päätyä asia myös sovitteluhakemuksella eli asia, joka ei vielä ole vireillä tuomioistuimessa, voidaan tietyin edellytyksin ottaa sovittelumenettelyyn.⁴⁴

Tuomioistuinsovittelu on vapaaehtoinen menettely, jossa tuomarin johdolla on tarkoitus saada osapuolet itse löytämään heitä tyydyttävä ratkaisu. Tuomioistuinsovitteluä käytetään siviiliasioissa, eli riita-asioissa ja riitaisissa hakemusasioissa ja erityisen paljon yksityishenkilöiden välisissä asioissa. Keskeisimmät asiat, joita tuomioistuinsovittelussa käytetään, ovat perhesuhteisiin ja asumiseen liittyvät riitatilanteet.⁴⁵ Näissä perhesuhteisiin liittyvissä tilanteissa tuomioistuinsovittelu toimii hyvin, sillä asiat saadaan yleensä sovinnollisemmin sovittua ja silloin on myöhemmin avioeron jälkeen helpompi hoitaa lasten asioita. Myös asumiseen (asunon virheet) liittyvät kysymykset soveltuvat tuomioistuinsovitteluun hyvin, sillä yleensä tuomioistuinsovittelut ovat kalliita ja riskialttiita sekä hitaampia.⁴⁶

Tuomioistuinsovittelu on kustannuksiltaan edullinen. Osapuolet eivät ole vastuussa toisilleen mahdollisesti sovittelusta aiheutuneista kustannuksista. Tällaisia kustannuksia on yleensä ainoastaan osapuolen avustajan palkkio. Sovittelijana toimiva tuomari ei ota sovittelusta erillistä palkkiota, vaan sovittelu kuuluu hänen virkatehtävänsä.⁴⁷ Näiden lisäksi sovittelusta syntyy kustannus, jos osapuolet haluavat käyttää menettelyssä sovittelijan avustajaa ns. asiantuntijaa. Sovittelijan avustajan käytöstä aiheutuneista kustannuksista osapuolet ovat yhteisvastuullisia. Asiantuntija-avusteisessa huoltoriitojen sovittelumenettelyssä asiantuntijan käyttö on kuitenkin maksutonta.⁴⁸

Tuomioistuinsovittelun taustalta löytyy fasilitatiivinen sovittelu, joka pohjautuu ajatukselle, että sovittelija parantaa osapuolten välistä kommunikaatiota ja auttaa heitä havaitsemaan todelliset tarpeensa, toiveensa sekä tavoitteensa. Fasilitatiivinen eli auttavan sovittelun pääpaino on tapahtumien kulussa ja edistymisessä, ei lopputuloksessa. Fasilitatiivinen sovittelu lähtee ajatuksesta, että sovittelija johtaa prosessia, mutta jättää sisällölliset ratkaisut osapuolille. Sovittelija ei siis puutu itse asiaan vaan pyrkii edesauttamaan sovinnon syntymistä.⁴⁹

⁴⁴ Ervasti 2012, 27

⁴⁵ Ervasti 2012, 12

⁴⁶ Ervasti 2011, 65

⁴⁷ Nikkola 2007, 16

⁴⁸ Ervasti 2013, 191

⁴⁹ Flinck 2013, 24

Tuomioistuinsovittelussa tuomarin rooli poikkeaa paljon tuomarin roolista oikeudenkäynnissä. Tuomari toimii sovittelijana, joka ei ratkaise osapuolien ongelmia. Sovittelija on riidassa ulkopuolinen henkilö, jonka on tarkoitus auttaa osapuolia löytämään heille soveltuva sovinto.⁵⁰

Tuomioistuinsovittelu on käynnistynyt Suomessa suhteellisen hitaasti, vaikka sovittelumenettelyn riskit ovat vähäiset ja sovinnon onnistumisen mahdollisuus suuri. Sovittelumenettelyn vastustus johtuu usein tietämättömyydestä; ei tiedetä sen tuomista mahdollisuuksista eikä siitä, ettei se sulje pois oikeudenkäyntiä, jos sovintoon ei päästä. Tuomioistuinsovittelun käyttö vaihtelee paljon myös alueellisesti.⁵¹

3.4 Sovittelijan koulutus

Tuomioistuinsovittelu poikkeaa huomattavasti tuomarin perinteisestä työstä ja se vaatii tuomareiden uudenlaisen roolin omaksumisen. TuomSovL 5 § sanoo, että sovittelijana toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Kokemus tuomarin työstä ja juristikoulutus auttavat ja antavat valmiuksia joiltain osin sovittelutyöhön, mutta monilta osin sovittelijan työ vaatii aivan uudenlaista suhtautumistapaa, ammatillista taitoa ja toimintalogiikkaa.⁵²

Sovittelija voi kehittää itseään käymällä järjestetyissä koulutuksissa. Hän voi kehittää muun muassa neuvottelu- ja sovitteluteoriaan sekä menettelyjen tuntemukseen, kommunikointiin, organisointiin, suunnitteluun, väliintuloon ja analysointiin liittyviä sovittelutaitoja sekä myönteistä asennetta sovitteluun. Oikeusministeriön järjestämässä sovittelukoulutuksissa käydään läpi teoriaa sovittelumenettelyistä, sovittelutaktiikoista ja neuvottelumenettelyistä, teorian lisäksi käydään keskustelua ja jaetaan tietoa sovittelun etiikasta ja standardeista. Opetusmetodeina käytetään luentoja lisäksi pelejä ja simulaatioita.⁵³ Sovittelumenettelyn peruskoulutuksen lisäksi järjestetään syventävää koulutusta follo-menettelyyn.

Krokkfors kertoi, että sovittelijan lisäksi koulutuksia järjestetään asiantuntijoille. Asiantuntijoiden koulutus järjestetään samassa sovittelijoiden kanssa, jossa heidän yhteistyötään sovitteluun vahvistetaan erilaisin harjoittein. Samalla käydään läpi sovittelijan ja asiantuntijan roolia sovittelussa.⁵⁴

⁵⁰ Richbell 2001, 29

⁵¹ Ervasti 2011, 27

⁵² Ervasti 2011, 47

⁵³ Ervasti 2011, 47

⁵⁴ Krokkfors, K 2014

Lakimiesliitto järjestää asiamiehille eli osapuolien avustajille koulutusta. Heidän koulutukseensa käydään läpi sitä, mitä huoltoriitojen sovittelu on, kuinka se eroaa oikeudenkäynnistä ja mikä on asianajajan rooli sovittelussa.⁵⁵

4 Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu Suomessa

Vanhemmilla on päävastuu lapsistaan. Lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta käsittelevät kysymykset nousevat useimmiten esille avioliiton päättyessä, kun ruvetaan miettimään kuinka lapsien kasvatusta eron jälkeen muuttuu. Eroperheiden lasten huoltoon liittyvillä erimielisyyksillä on haitallinen vaikutus lasten hyvinvointiin.⁵⁶ Sen takia olisikin tärkeää vanhempien sopia erimielisyytensä mahdollisimman nopeasti ja lasta vahingoittamatta. Follo tarjoaa vanhemmille apua, jotta he saisivat lapsia koskevat asiat sovittua. Sovittelussa tärkein keskustelun aihe on lapsi ja tarkoituksena olisikin puhua mahdollisimman vähän vanhempien ongelmista ja keskittyä lasten tarpeisiin. Menettelyn tarkoituksena on myös saada vanhemmille takaisin aikaisemmin mahdollisesti kadotettu puheyhteys, jotta lapsella olisi hyvä koti molempien luona ilman jatkuvaa pelkoa vanhemman toiseen kohdistamista loukkauksista. Lapsi hyötyy siitä, että vanhemmat pystyvät keskenään sopimaan asioista ja rakentamaan lapselle kiinteän ja rakastavan suhteen molempiin vanhempiin.⁵⁷

Follon keskiössä tulee olla lapsi ja hänen tarpeensa. Kun vanhempien keskinäiset keskustelut ovat ajautuneet umpikujaan eivätkä he löydä tietä ulos on helpompaa mennä juttelemaan ammattilaisen kanssa. Sovittelun tarkoituksena on myös etsiä uusia toimintatapoja ja näin rakentaa luottamusta vanhempien välille. Sovittelu on tapa hakea ratkaisua lapsen tulevaisuutta koskeviin kysymyksiin muun muassa lapsen huollosta sekä siitä, missä hän asuu ja miten tapaa toista vanhempaansa. Tarkoituksena voi olla myös etsiä ratkaisuja kysymyksiin, joita perinteisessä tuomioistuinmenettelyssä ei voisi nostaa esille, esimerkiksi miten lapsen vaihtotilanteet toimivat ongelmitta, lasten vaatteiden ja harrastusten kustannuksiin ratkaisujen etsiminen ja millaisia pelisääntöjä lapselle asetetaan arkisiin tilanteisiin. Mikään ei siis ole liian vähäpätöinen asia vietäväksi sovitteluun, kun on kyse lapsen edusta.⁵⁸

TuomSovL 5 § mukaan sovittelija voi käyttää asiantuntijaa sovittelun edistämiseksi ja asiantuntemuksen turvaamiseksi. Asiantuntijan pätevyydestä ja sen käytön maksuttomuudesta säädetään laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HTL) luvussa 13 a. Tällaisena asiantuntijana toimii follossa yleensä joko sosiaalityöntekijä tai avioeroasioiden sovitteluun perehtynyt psykologi. Asiantuntijan roolista sovittelussa ei ole säännöksiä vaan asiantuntija sopii siitä sovittelijan kanssa aina tapauskohtaisesti. Yksi tärkeimmistä asiantuntija tehtävistä on kui-

⁵⁵ Lasten huoltoriitoja koskevat prosessit 2012

⁵⁶ Taskinen 2001, 11

⁵⁷ Haavisto ym. 2014, 8-9

⁵⁸ Haavisto ym. 2014, 22

tenkin korostaa sovittelussa lapsen etua ja saada osapuolet erottamaan parisuhde ja sen vaikeudet lapsen asioista.⁵⁹

Perheasioiden sovittelussa on tarkoitus asioista puhumalla rakentaa luottamusta vanhempien välille. Usein menettelyn suurin saavutus on vanhempien puhumattomuuden katkaisu ja toisen ajatuksien ja tunteiden kuunteleminen. Tämä auttaa myös laittamaan omat näkemyksensä uusiin mittasuhteisiin ja saa ymmärtämään lasten edun olevan tärkein itselleen ja toiselle vanhemmalle.⁶⁰

4.1 Ennen asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelua

Tuomioistuinsovittelu on otettu käyttöön Suomessa 2006 vuoden alusta, kun tuli voimaan laki riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa (RiitSovL). Laki sisälsi asioita sovittelun aloittamisesta, sovittelijasta, sovittelun edellytyksistä, sovittelun toteutuksesta ja sovittelun päättämisestä sekä sovinnon vahvistamisesta.⁶¹

Vuonna 2011 tuli voimaan laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (TuomSovL), joka korvasi RiitSovL:n. Sisällöllisiä muutoksia lakiin ei paljoa tullut. Suurimmat muutokset liittyivät saatavan vanhentumisen katkeamiseen sovittelutilanteissa ja siihen, että tuomioistuimen ulkopuolella soviteltu asia voidaan vahvistaa tuomioistuimessa. Siinä otettiin myös huomioon Euroopan direktiivi tietyistä sovittelun näkökulmista. Näiden lisäksi termi ”tuomioistuinsovittelu” otettiin käyttöön virallisesti sekä tuomioistuinsovitteluun tehtiin pieniä muutoksia; esimerkiksi osapuolien oli mahdollisuus tämän jälkeen ehdottaa sovittelijaa.⁶²

Tuomioistuinsovittelua ei käytetty alkuvuosina paljoa. Vasta kun asiantuntija-avusteinen perheasioidensovittelu otettiin oikeusministeriön päätöksellä kokeiluun 2011, tuomioistuinsovittelua on aloitettu käyttämään enemmän.⁶³

4.2 Kokeilun aloittaminen

Oikeusministeriö asetti tammikuussa 2010 työryhmän pohtimaan asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmän oli tarkoitus selvittää menetelmän taloudelliset vaikutukset, arvioida sopiiko TuomSovL asiantuntija-avustajan käyttöön lapsia koskevissa asioissa ja selvittää ehdot asiantuntijan nimeämiselle. Työryhmä ehdot-

⁵⁹ Ervasti 2012, 35-36

⁶⁰ Haavisto ym. 2014, 56

⁶¹ Ervasti 2012, 29

⁶² Ervasti 2012, 30

⁶³ Ervasti 2011, 11

ti, että kokeilu toteutettaisiin TuomSovL säännöksiin asiantuntija-avusteisena sovitteluna. Työryhmä myös ehdotti, että kokeiluvaiheessa asiantuntijat olisivat perheneuvoloista kokeineita lastenvalvoja, joilta edellytettäisiin työskentelykokemusta eroperheiden kanssa.⁶⁴

Suomen menettelyyn on vaikuttanut paljon Norjassa toimiva ns. Follo-malli. Sieltä saadut kokemukset olivat hyviä ja siksi olikin syytä tuoda menettely Suomeen. Norjassa follo toimii kuitenkin eri tavoin, siellä se on osa lapsilain mukaista lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevaa oikeudenkäyntimenettelyä. Suomeen menettelyä ei voitu lain puitteissa tuoda sellaiseen, vaan sitä sovellettiin tuomioistuinsovitteluun.⁶⁵

Vuonna 2011 alkaneessa kokeilussa oli aluksi neljä käräjäoikeutta mukana, Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeudet. Käräjäoikeuksista sovittelijat valittiin lapsiasioita käsittelevien tuomareiden joukosta. Kaikki asiantuntijat, jotka valittiin kokeiluun, olivat joko psykologeja tai sosiaalityöntekijöitä, joilla oli pitkä kokemus eroperheiden kanssa työskentelystä. Tavoitteena oli kehittää ja parantaa lapsen oikeuksia oikeudenkäynnin aikana, huoltoriitojen käsittelyn lyhentäminen ja kestävän sovinnon saavuttaminen sekä tuomioistuimen ja sosiaalitoimen työmäärän vähentäminen.⁶⁶

4.3 Kokeilun laajentuminen

Kokeilu oli vuoteen 2012 mennessä tuonut myönteisiä tuloksia, sillä n. 75 prosenttia päättyneistä sovitteluista oli loppunut joko sovintoon tai osasovintoon. Sovittelun kesto oli pystytty myös pitämään lyhyempänä kuin oikeudenkäynti keskimäärin.⁶⁷

OM päätti työryhmän esityksestä, että syyskuussa 2012 kokeilu laajennettiin seitsemään muuhun käräjäoikeuteen, jotka olivat Pirkanmaan, Keski-Suomen, Etelä-Karjalan, Kanta-Hämeen, Pohjanmaan, Lapin ja Kemi-Tornion käräjäoikeudet. Kokeilun alussa valitut neljä käräjäoikeutta oli valittu mukaan niiden oman aktiivisuuden perusteella, kun nyt haluttiin valinnassa ottaa huomioon erikokoiset ja maantieteellisesti sijainniltaan erilaiset käräjäoikeudet. Kokeilun laajentumisen yhteydessä työryhmä esitti, että asiantuntijapalvelujen järjestäminen huoltoriitojen sovitteluun tulisi kuntien lakisääteiseksi tehtäväksi.⁶⁸

Vuoden 2012 lopussa OM teki kyselyn sovitteluun osallistuneille vanhemmille, tuomareille ja asiantuntijoille. Palaute oli hyvää, 84 prosenttia kyselyyn vastanneista vanhemmista oli tyyty-

⁶⁴ Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa 2010, 18

⁶⁵ Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa 2010, 13

⁶⁶ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2012, väliraportti 2012, 11

⁶⁷ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2012, väliraportti 2012, 53

⁶⁸ Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentaminen 2012, 19

väisiä sovitteluun sekä tuomareiden ja asiantuntijoiden mielestä heidän yhteistyönsä oli sujunut hyvin. Myös sovittelujen lopputuloksista voitiin päätellä sovittelun toimineen hyvin, sillä sovitteluistunnoissa käsitellyistä asioista n. 77 prosenttia päätyi sovintoon tai osasovintoon.⁶⁹

4.4 Kokeilusta valtakunnalliseksi menettelyksi

OM:n kokeilu osoitti, että asiantuntija-avusteiselle huoltoriitojen sovittelulle on tarvetta. Kokeilun aikana muun muassa todettiin sovittelun keston olevan keskimäärin huomattavasti lyhempi, kun oikeudenkäynnin ja sovintojen kokonaismäärä kasvoi sekä lukumäärällisesti että prosentuaalisesti.⁷⁰

Hallituksen esityksessä ehdotettiin, että tarvittavien asiantuntija-avustajien järjestäminen säädettäisiin käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintipaikan velvoitteeksi. Mutta jotta asiantuntijan järjestäminen sovitteluun ei toisi lisää taloudellisia rasituksia kunnalle, ehdotettiin, että valtio maksaisi kunnille korvauksen palvelun järjestämisestä. Tämän tarkoituksena olisi taata vanhemmille yhtäläinen mahdollisuus päästä sovitteluun asuinpaikasta riippumatta.⁷¹

Asiantuntija-avustajana toimiminen vaatii monipuolista ammattitaitoa ja osaamista. HE:ssa on kirjaus asiantuntija-avustajien laadun turvaamiseksi ehdotus heidän pätevyysvaatimuksistaan, jotka pitäisi kirjata myös lakiin. Kirjauksessa tulisi olla ainakin asiantuntijan pätevyytensä psykologin, sosiaalityöntekijän, lastenpsykiatrian erikoislääkärin peruskoulutus tai muu soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. Tämän lisäksi tarvittaisiin täydennyskoulutusta ja kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa.⁷²

Näiden lisäksi HE:ssa katsottiin tarpeelliseksi lisätä lakiin säännös siitä, että asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa olisi vanhemmille maksutonta. Tämä turvaisi sen, ettei asiantuntijan saaminen sovitteluun olisi heidän taloudellisesta asemastaan riippuvainen. Asiantuntija-avustajan käytöstä aiheutuneet kustannuksen maksaisi valtio.⁷³

⁶⁹ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, loppuraportti 2013, 33

⁷⁰ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, loppuraportti 2013, 123

⁷¹ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

⁷² Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

⁷³ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

OM:n työryhmä ehdotti HE:ssa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (HTL), riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (TuomSovL) 5 ja 10 § sekä sosiaalihuoltolain (SHuoltoL) 17 § muuttamisesta. HE:ssa ehdotetaan asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun vakinaistamista koko maahan. Lait oli tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2014.⁷⁴ Näin myös tapahtui, ja asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu laajennettiin koskemaan kaikkia käräjäoikeuksia toukuusta 2014 alkaen.

5 Follo-istunnon kulku

Eron hetkellä vanhemmat yleensä sopivat keskenään lapsia koskevista asioista, ja käyvät joissain tapauksissa vahvistamassa keskinäisen sopimuksensa lastenvalvojalla. Jos keskinäiset keskustelut eivät tuota tulosta, kannattaa kääntyä sosiaalitoimen tai lastenvalvojan puoleen, joiden kanssa voidaan keskustella ja koittaa löytää ratkaisu. Aina ratkaisu ei löydy näinkään, vaan on mentävä tuomioistuimeen ratkomaan riitoja. Ennen oikeudenkäyntiä on kuitenkin syytä pohtia tilanteeseen ratkaisua follosta. Follo on ennen kaikkea vaihtoehto oikeudenkäynnille, sen tarkoituksena ei siis ole korvata varhaisempia keinoja.⁷⁵

TuomSovL määrittelee tuomioistuinsovittelulle puitteet, mutta itse menettely voidaan järjestää kovinkin vapaamuotoista osapuolten lähtökohdista. Jokainen tuomari luo omanlaisiaan toimintatapoja, ja sovittelun osapuolet voivat esittää omia ajatuksiaan sovittelun kulusta. Sovittelumenettelyssä on kuitenkin tietty vaiheistus, jota voidaan muokata ja joitakin asioita voidaan jättää pois, riippuen tilanteesta ja osapuolien haluista. Sovittelu on siis kovinkin joustava menettely ja sovittelija voi osaamisensa mukaan lisätä joustavuutta.⁷⁶

Sovittelussa tärkeää on se, että osapuolet tuntevat koko menettelyn ajan ongelman ja ratkaisun olevan heidän omassa käsissään ja että sovittelija on heidän apunaan koko prosessin ajan, mutta ei voi heidän puolestaan päättää mitään. On muistettava, että jokaisessa sovittelumenettelyssä on aina epätoivon hetkiä, joiden aikana tahtoisi lopettaa koko menettelyn, mutta ammattitaitoinen sovittelija pääsee siitäkin yli ja vie sovittelua eteenpäin, kohti sovintoa.⁷⁷

Sovittelu aloitetaan osapuolten pyynnöstä, molempien suostumuksella. Aloite siis tulee aina osapuolilta, ei koskaan tuomarilta. Joissain tapauksissa tuomari voi tiedustella osapuolten kiinnostusta sovitteluun, jolloin asianosaisten on ilmaistava mielenkiintonsa ja suostumuksensa selvästi. Tuomari ei saa painostaa, vaan osapuolten on aidosti haluttava sovitteluun. Se

⁷⁴ Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu, lausuntotiivistelmä 2013, 8

⁷⁵ Ervasti 2014, 42

⁷⁶ Ervasti 2011, 38

⁷⁷ Richbell 2001, 86

takaa myös paremman mahdollisuuden sovintoon. Halukkuus on ilmastava, ennen kuin asian valmistelu on tuomioistuimessa päättynyt.⁷⁸

TuomSovL 11 § mukaan toimivaltainen tuomioistuin sovittelussa on se, joka on toimivaltainen myös käsittelemään asian oikeudenkäynnissä. Sovitteluun on mahdollista hakeutua ilman viireillä olevaa oikeusjuttua lähettämällä vapaamuotoisen sovitteluhakemuksen tuomioistuimelle.⁷⁹ Sovittelupyynnön jälkeen tuomioistuin päättää sovittelun aloittamisesta. Ensin sen on tutkittava, soveltuuko asia soviteltavaksi ja keskeytettävä mahdollinen oikeudenkäynti sovittelun ajaksi.⁸⁰

Aina sovittelu ei kuitenkaan ole käyttökelpoinen, ja jokaisen asian soveltuvuutta sovitteluun tulee miettiä tapauskohtaisesti. Jos on epäily, että jompikumpi osapuolista aikoo käyttää sovittelua pahentaakseen tilannetta tai ei muuten pysty rakentavaan keskusteluun, on syytä harkita sovittelun aloittamista. Jos toinen osapuolista näyttää selvästi kykenemättömältä kuuntelemaan ja tekemään ratkaisuehdotuksia tai jos riita koskee puhtaasti oikeudellisia kysymyksiä, ei sovitteluun voida silloinkaan ryhtyä. Tärkeintä sovittelussa on kuitenkin osapuolien halu sovittaa eli aito sovintohalukkuus ja jos halua ei löydy, ei sovittelu voi onnistua.⁸¹

Sovittelijana toimiva tuomari ei saa paljastaa mitään sovittelussa puhuttua ulkopuoliselle, ei edes tuomarille, jolle asia mahdollisesti päättyy, jos sovintoa ei synny. Osapuoletkaan eivät voi vedota mahdollisessa oikeudenkäynnissä mihinkään, mitä toinen osapuoli on sovittelun aikana sanonut.⁸²

Sovittelumenettelyssä noudatetaan soveltuvien osien, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (YTJulkL) säädetään. Yleisö ei saa kuitenkaan olla läsnä erillisneuvotteluissa. Lisäksi osapuolten pyynnöstä sovittelu voidaan toimittaa ilman yleisöä, jos luottamus sovittelun asianmukaisuuteen tai muu painava syy ei edellytä asian julkista käsittelyä.⁸³ Lähtökohtaisesti sovittelu on siis julkinen prosessi erillisneuvottelua lukuun ottamatta. Kellä tahansa on siis oikeus seurata sovittelutilaisuuksia sekä saada tietoa sovitteluasiakirjoista. Käytännössä Krokforsin ja Saukonojan mukaan sovittelumenettelyyn ei yleensä yleisöä tule. Jos joku haluaisi tulla, kysyttäisiin aina sovittelun osapuolilta, onko heillä mitään sitä vastaan.⁸⁴

⁷⁸ Ervasti 2011, 36-37

⁷⁹ Ervasti 2011, 36-37

⁸⁰ Ervasti 2012, 30-31

⁸¹ Ervasti 2012, 21-22

⁸² Ervasti 2012, 17

⁸³ TuomSovL 12 §

⁸⁴ Krokfors, K & Saukonoja, P 2014

5.1 Aloitus

Sovitteluistunnolle sovitaan aika mahdollisimman nopeasti, kuitenkin kohtuullisessa ajassa kaikkien osapuolien ilmaistua suostumuksensa sovittelumenettelyyn. Ennen sovitteluistuntoa sovittelijan ja asiantuntijan on hyvä varata aikaa ja käydä läpi yhdessä tapauksesta tietämässä asiat ja se, kuinka sovittelun aikana toimitaan, eli kumpi heistä kirjaa asioita ylös ja millainen rooli kummallakin on keskustelun eteenpäin viemisessä.⁸⁵ Tämä nousi myös haastattelussa esille, kun kysyin tuomareilta siitä, kuinka he valmistautuvat follo-menettelyyn. Saukonoja kertoi siitä, kuinka hänestä on tärkeää tavata asiantuntija ennen kohtaamista osapuolien kanssa ja käydä hänen kanssaan tilanne ja päivän kulku läpi.⁸⁶

Sovitteluistuntoja pidetään tarpeen mukaan, mutta yleensä pyritään yhdellä kerralla pääsemään sovintoon. Sovitteluistunnoissa osapuolet neuvottelevat kasvokkain ja keskustelevat tuomarin ja asiantuntijan avustuksella erimielisyyksistä ja pyrkivät löytämään kaikkia osapuolia miellyttävän sovinnon.⁸⁷ Vaikka sovittelumenettelyssä on tarkoitus kääntää katseet tulevaisuuteen, on välillä tarpeen kerrata menneitä ja purkaa tunteita. Tämä voi olla hyödyllistä hetkittäin, mutta sovittelijan tehtävänä on ennen pitkään avustaa osapuolia kääntämään katseet tulevaisuuteen ja saada heidät miettimään, miten he haluavat siitä hetkestä eteenpäin toimia. Tällainen ajatus voi helpottaa osapuolia löytämään yhteisiä tavoitteita.⁸⁸

Sovittelija aloittaa yhteiskokouksen alkupuheenvuorolla, jossa hän antaa tietoa sovittelun kulusta ja määrittää keskeiset pelisäännöt. Sovittelija kertoo alussa sovitteluistunnon tarkoituksesta ja kehottaa osapuolia aluksi esittelemään omista avauspuheenvuoroissaan sovittelussa heidän mielestään keskeisimmät asiat. Sovittelijan tulee myös kertoa mahdollisuudesta erillisneuvotteluihin, jos molemmat osapuolet suostuvat ja painottaa näiden olevan ehdottoman luottamuksellisia. Lopuksi ennen osapuolien avauspuheenvuoroja sovittelijan tulee mainita mahdollisen sovintoon päätyminen jälkeisestä sovintosopimuksen kirjoittamisesta ja allekirjoittamisesta.⁸⁹

Yleensä pidetään hyvänä kirjata näkyville molempien osapuolien ajatuksia ja varsinkin aiheita, joista ollaan yhtä mieltä. Tämä käy helposti esimerkiksi lehtiötaulun avulla, johon asiantuntija tai tuomari voi lyhyesti kirjata osapuolien sanomisia.⁹⁰ Osapuolten suostumuksella voidaan sovittelumenettelyssä esimerkiksi kuulla myös muitakin henkilöitä sekä esittää muuta

⁸⁵ Haavisto ym. 2014, 50

⁸⁶ Saukonoja, P 2014

⁸⁷ Ervasti 2011, 39

⁸⁸ Richbell 2001, 53

⁸⁹ Richbell 2001, 67-68

⁹⁰ Richbell 2001, 53

selvitystä. Tarkoitus ei ole kuitenkaan osoittaa, kuka on oikeassa ja kuka väärässä tai mikä on totta ja mikä ei, vaan löytää kaikkia osapuolia tyydyttävä sovinto.⁹¹

Lapsen kuuleminen ja osallistuminen sovitteluun on mahdollista, mutta vähemmän käytettyä. Vielä ei ole tarkkaan selvitetty, mitä hyötyjä ja haittoja siitä olisi lapselle tai sovittelumenetelyn kannalta. Toisaalta lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa, mutta lasta tulee myös suojella vanhempien kiistatilanteilta.⁹² Saukonoja kertoi haastattelussa, että tällaista toimintatapaa hän ei käytä, sillä se ei ole osoittautunut kovin tarpeelliseksi keinoksi, vaan voi olla enemmän vahingollista lapselle. Hän myös korosti, että jos tällaista mahdollisuutta käytettäisiin, tulisi tarkkaan pohtia, kuullaanko lasta sovitteluistunnossa vai perheneuvolassa ennen istuntoa. Tämän lisäksi pitäisi selvittää, onko lapselta saatava tieto luottamuksellista ja mitä haittoja tai hyötyjä lapselle voisi olla sovittelijan tapaamisesta. Follossa on kuitenkin aina tärkeintä lapsen etu. Lapsen tapaaminen sovitteluprosessissa on kuitenkin todennäköisesti yksi seuraavista askelista, joita mietitään menettelyä kehitettäessä.⁹³

5.2 Erillisneuvottelut

Sovitteluistunnon aikana voidaan molempien osapuolien suostumuksella järjestää erillistuntoja, joissa keskustellaan vain toisen osapuolen kanssa kahden kesken. Tällöin voi olla helpompi osapuolen avata herkkiä aiheita, kertoa omasta mielestään tärkeistä asioista ja keskustella sovinnon mahdollisuudesta ja ehdoista. Sovittelijalla on myös mahdollisuus luottamuksellisesti keskustella osapuolen kanssa ja hahmottaa tilannetta ja sitä, mikä on tärkeää osapuolen mielestä sekä antaa mahdollisuuden tuulettaa tunteitaan. Samalla sovittelija voi auttaa osapuolia tarkastelemaan heidän tavoitteitaan ja käymään läpi asioita esimerkiksi sitä, mitä osapuoli on valmis tekemään sovinnon edistämiseksi.⁹⁴

Erillistunnossa sovittelija voi yrittää ottaa selvää, miksi osapuolet ovat muodostaneet jonkin tietyn kannan asiaan tai miksi he kieltäytyvät toisen vaatimuksista. Sovittelija voi myös koettaa ottaa selville, miksi jokin tietty asia on erityisen tärkeä osapuolelle tai mistä asioista hän olisi valmis joustamaan. Kahden keskeisessä neuvottelussa osapuolen on myös helpompi purkaa tunteitaan ja kertoa asioita, joita ei voisi sanoa toisen osapuolen kuullen.⁹⁵

⁹¹ Ervasti 2011, 38

⁹² Haavisto ym. 2014, 55

⁹³ Saukonoja, P 2014

⁹⁴ Ervasti 2011, 39

⁹⁵ Richbell 2001, 53

Erillisistunnoissa on tärkeää painottaa luottamuksellisuutta ja sitä, että sovittelija ei saa paljastaa mitään siellä käytyjä keskusteluja toiselle osapuolelle, ellei siihen anneta suostumusta.⁹⁶

5.3 Päätäminen

Sovitteluistunto on yleensä pitkä ja kestää koko päivän. Kun sovinto saadaan päivän päätteeksi aikaiseksi, saa sovittelijakin tuntea onnen ja onnistumisen tunteen, kun pitkään tehty sopimus saadaan vihdoinkin kirjoitettua. Jos sovintoa toisaalta ei synnykään, voi sovittelija tuntea hetkellisesti epäonnistuneensa sovittelussa. Näin ei kuitenkaan ole, sillä vain osapuolilla on mahdollisuus saada sovinto aikaiseksi ja sovittelijan rooli on olla paikalla edistääkseen sitä kaikilla mahdollisilla tavoilla. Todennäköisesti sovitteluistunto ei kuitenkaan ole mennyt hukkaan, vaan osapuolet ovat mahdollisesti päässeet osasovintoon tai heille jää muhimaan ajatus sovinnosta ja he päätyvät siihen keskenään myöhemmin. Vaikka kumpikaan näistä ei toteutuisikaan, huomaavat osapuolet yleensä itse tapahtuneen edistyksen ja käyttävät sitä lapsen edun nimissä hyödyksi.⁹⁷

Follo-menettelyssä osapuolet itse päättävät sovinnosta. Tällöin he ovat sitoutuneempia siihen ja tekevät useimmiten kaikkensa, että se toimisi. Sovittelu mahdollistaa usein myös sen, että osapuolet pääsevät keskustelemaan toistensa kanssa rauhallisessa paikassa, jossa he voivat purkaa tuntojaan sovittelijan ja asiantuntijan läsnä ollessa. Tämä taas edistää sovinnon syntymisen jälkeistä elämää; on lapsen etu kun vanhemmat ovat saaneet ikävät asiat sanottua ja sovinnon aikaiseksi. Silloin lapsen ei tarvitse pelätä jäävänsä riidan välikappaleeksi ja joutuvansa kuuntelemaan vanhemmiltaan pahaa toisistaan. Sovittelu siis tuo parhaassa tapauksessa myös vanhemmille kadotetun puheyhteyden takaisin, minkä jälkeen he voivat olla toisensa kanssa tekemisissä keskustellen lapsen asioista.⁹⁸

Sovittelu voi päättyä kolmeen erilaiseen ratkaisuun. Ensimmäinen näistä on, että jompikumpi tai molemmat osapuolista ilmoittavat, etteivät enää halua sovittelua asiaa. Tätä ratkaisua ei tarvitse perustella mitenkään, sillä sovittelu on kokonaisuudessaan vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää missä vaiheessa tahansa. Ilmoitus halusta päättää sovittelu on vapaamuotoinen, eikä sovittelu jatku enää vaikka toinen osapuoli niin tahtoisikin.⁹⁹

Toinen vaihtoehto on, että sovittelija osapuolia kuultuaan ei näe perusteita sovittelun jatkamiseen. Osapuolet eivät esimerkiksi noudata sovittelun pelisääntöjä tai sovittelija näkee jatkumisen perusteettomana, jolloin sovittelu ei etene tai toinen osapuoli käyttää toisen heikko-

⁹⁶ Richbell 2001, 46

⁹⁷ Richbell 2001, 92

⁹⁸ Ervasti 2012, 16-17

⁹⁹ Ervasti 2011, 42

utta hyväkseen. Näiden vaihtoehtojen toteutuessa joko asian käsittely jatkuu oikeudenkäynnissä tai osapuolet ilmoittavat asian jäävän silleensä.¹⁰⁰

Tavoitelluin vaihtoehto on sovinnon vahvistaminen. Tällöin myös mahdollinen vireillä oleva juttu tuomioistuimessa päättyy. Yleensä sovinto vahvistetaan tuomioistuimessa heti sovittelumenettelyn päätyttyä. Joissakin tilanteissa, jos osapuolet eivät jostain syystä tahdo tai jos sovinto ei miltään osin ole täytäntöönpanokelpoinen, ei sitä voida vahvistaa. Tällöin osapuolten ilmoituksesta asia voidaan jättää tuomioistuimessa silleensä. Sovinto voi myös koskea vain osaa käsiteltävistä asioista, jolloin oikeudenkäynti jatkuu muilta osilta.¹⁰¹

Jotta sovinto olisi kestävä, eikä jouduttaisi enää uuteen istuntoon, sovinnon tulisi tyydyttää molempia osapuolia ja olla heidän rakentama. Sen tulisi kattaa kaikki riitakysymykset mahdollisimman yksityiskohtaisesti, olla käyttökelpoinen ja arkielämään soveltuva sekä minimoida tulevien riitojen mahdollisuus.¹⁰²

5.4 Sovintosopimus

Kun sovittelun lopputuloksena saadaan sovinto aikaan, syntyy sovintosopimus, jossa sovitaan yleensä lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisista. Sovintosopimus vahvistetaan kärjäoikeudessa, minkä jälkeen siitä tulee julkinen asiakirja. Sovintosopimukseen voidaan edellä mainitun lisäksi kirjoittaa melkein mitä vain, mikä helpottaa vanhempien toimimista yhdessä, eikä asioiden tarvitse olla täytäntöönpanokelpoisia. Tällaisia asioita voivat olla mm. miten vaihdetaan tietoa lasta koskevissa asioissa, miten harrastuksiin kuljettaminen tapahtuu tai vaikka kuinka lapsen edessä puhutaan toisesta vanhemmasta. Sopimusta tehtäessä on hyvä muistaa, että mikään asia ei ole liian vähäpätöinen sovittavaksi, vaan on mieluummin tehtävä pienistäkin stressiä aiheuttavista asioista merkintä sopimukseen, jos se auttaa vanhempia olemaan riitelemättä tai opettaa luottamusta vanhempien välillä.¹⁰³

Sovittelija ei saa vaikuttaa sovinnon sisältöön, mutta hänen tehtävänä on kuitenkin valvoa ja tarkastaa sopimus tai mahdollisesti kirjoittaa se osapuolien sopimien asioiden pohjalta. Lopuksi sovittelijan on tarkastettava, että sovintosopimus on kirjoitettu selkeästi, yksiselitteisesti ja kattavasti, niin että siinä on kaikki, mistä on sovittu. Jos sovittelussa ei päästä sovintoon, kannattaa kuitenkin kirjata ylös asiat, joista on päästy sopuun ja lopettaa menettely myönteiseen sävyyn.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Ervasti 2011, 42

¹⁰¹ Ervasti 2011, 42

¹⁰² Richbell 2001, 87

¹⁰³ Haavisto ym. 2014, 29

¹⁰⁴ Richbell 2001, 93

Vanhempien voi olla vaikeaa luottaa toisiinsa, varsinkin jos riitely on jatkunut pitkään ja vanhempien asenteet ovat lukkiutuneet. Tällöin voi olla vaikeaa saada yhden päivän aikana sovintoa aikaiseksi. Silloin vaihtoehtona on kokeilusopimus. Kokeilusopimuksen tarkoituksena on hitain askelin rakentaa luottamusta vanhempien välille. Sopimus on yleensä muutaman kuukauden pituinen ja se vahvistetaan samalla lailla käräjäoikeudessa, kuin sovintosopimus vahvistettaisiin. Samalla asialle sovitaan jatkokäsittelypäivä, jolloin tarkastellaan kokeilusopimuksen tuloksia ja vahvistetaan mahdollisesti sovittelusopimus, joko kokeilusopimuksen pohjalta tai tehden siihen muutoksia.¹⁰⁵

Sovinnon vahvistaa aina käräjäoikeuden sovittelijana toiminut tuomari. Silloin sovinnosta tulee täytäntöönpanokelpoinen, ja sen perusteella voidaan sovittu suoritus tai elatusapu periä ulosotossa. Sovintosopimus ei aina välttämättä ole kokonaan täytäntöönpanokelpoinen. Koh-tia, jotka eivät ole täytäntöönpanokelpoisia, esimerkiksi vanhempien ystävällinen käytös toisiaan kohtaan lapsen asioista keskustellessa, voidaan kuitenkin kirjata sopimukseen, jos ne edistävät lapsen edun toteutumista ja sovinnollisuutta vanhempien välillä. Tällaisia asioita ei voida kuitenkaan valvoa erikseen, vaan silloin sopimus on niiltä osin tavallinen osapuolia sitova sopimus ilman täytäntöönpanokelpoisuutta.

Sovintosopimus voi siis sisältää monenlaisia asioita, jotka vanhemmat tahtovat toteutuvan lapsen hyväksi. Sovinto ei saa kuitenkaan sisältää mitään, mikä on vastoin lakia, loukkaa siviilisen oikeuksia tai on selkeästi kohtuutonta.¹⁰⁶

6 Follo vai oikeudenkäynti

Tavallisin riidanratkaisumuoto on oikeudenkäynti tuomioistuimessa. Se ei ole vapaaehtoinen ja osapuolten on rangaistuksen uhalla saavuttava oikeuteen. Oikeudenkäyntiä on säännelty tarkasti ja suurin osa sen rahoituksesta tulee julkisista varoista. Käräjäoikeuden päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen ja hovioikeudesta luvan saatuaan korkeimpaan oikeuteen, mutta päätös sitoo riidan osapuolia. Päätöksen tuomiosta tekee tuomari kuulemansa perusteella, eli asioita katsotaan menneisyyden kannalta. Tuomio perustuu lakiin ja yleensä ennakkotapauksiin. Vaikka päätös perustuukin ennakkotapauksiin, voi sitä olla vaikeaa arvioida etukäteen ja yleensä riidan joku tai kaikki osapuolet ovat tyytymättömiä tuomioon. Tuomarin tehdessä päätöksen kuulemansa perusteella aina on mahdollisuus inhimilliseen erehdykseen. Oikeudenkäynti on osapuolille kallis ja aikaa vievä prosessi.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013. Loppuraportti 2013, 34

¹⁰⁶ Ervasti 2013, 136-137

¹⁰⁷ Richbell 2001, 17-18

Sovittelu on yleensä osapuolille inhimillisempi menettely kuin pitkään kestävä oikeudenkäynti, joka yleensä on myös henkisesti raskas. Oikeudenkäynnissä ei ole tarkoitus selvittää osapuolien tunne-puolen asioita, vaan saada ratkaisu lasta koskeviin asioihin. Pitkä oikeudenkäynti on omiaan kärjistämään vanhempien välejä ja pitämään konfliktia yllä vielä pitkään oikeudenkäynnin loputtua. Monet taustalla olevat asiat jäävät oikeudenkäynnissä selvittämättä, kun sovittelussa asioita voidaan käsitellä laajemmin ja ottaa huomioon vanhempien toiveet ja ratkaista myös riidan taustalla olevia asioita.¹⁰⁸

Sovittelu on oikeudenkäyntiä nopeampi ja edullisempi ja silloin yleensä selvittää yhdellä yhden päivän sovitteluistunnolla, jossa osapuolet suurella todennäköisyydellä pääsevät sovintoon. Sovittelupyynnöstä istunto yleensä pyritään järjestämään kuukauden kuluessa eli ratkaisu saadaan yleensä nopeammin kuin oikeudenkäynnissä. Myös kustannukset sekä osapuolille että valtiolle jäävät huomattavasti pienemmiksi.¹⁰⁹ Tuomioistuinsovittelussa sovittelijalla on ensisijainen vastuu menettelystä ja osapuolien kommunikaatiossa auttamisesta. Osapuolet pyrkivät löytämään mielestään sopivan lopputuloksen yhdessä.¹¹⁰

6.1 Follo-menetelmän käyttö

Sovittelua voidaan käyttää, kun riita on osapuolten välillä kohtuullisella tasolla ja osapuolet ovat kykeneviä neuvottelemaan toistensa kanssa. Osapuolten on kyettävä neuvottelemaan myös tasavertaisesti, jotta voidaan päästä reiluun lopputulokseen. Sovittelu on hyvä myös tilanteessa, jossa lopputulokseen on päästävä nopeasti tai osapuolet haluavat välttää oikeudenkäynnin.¹¹¹

Tuomioistuinsovittelu on hyvä vaihtoehto silloin kun nähdään, että on mahdollisuus päästä sovintoon. Perheoikeudellisissa riidoissa ovat tyypillisiä jyrkät erimielisyydet, ja tuomioistuinsovittelulla voidaan saada lievennyttyä näitä. Vaikka kaikkia riitakohtia ei saataisi sovitteltua, voidaan päästä eteenpäin riitaisien asioiden purkamisessa ja osasovintoihin eli yksittäisistä asioista sovintoon. Sovittelun edellytyksenä on kuitenkin osapuolten suostumus, joka merkitsee jo suhteiden paranemista ja tahtoa sovintoon.¹¹²

Sovittelussa voidaan oikeudenkäyntiä paremmin ottaa osapuolien omat intressit ja tarpeet huomioon heidän itse tehdessä sovintoa, kun taas oikeudenkäynnissä tuomari ottaa huomioon esitetyn näytön ja lopputulosta voi olla vaikea ennakoida. Sovittelu ei yleensä myöskään ole yhtä riitaisa kuin oikeudenkäynti, ja tämä helpottaa osapuolien suhteen säilymistä parempa-

¹⁰⁸ Aaltonen 2009, 317-318

¹⁰⁹ Ervasti 2012, 24

¹¹⁰ Ervasti 2012, 42

¹¹¹ Ervasti 2012, 20-21

¹¹² Ervasti 2011, 34

na, mikä on tärkeää ennen kaikkea huoltoriidoissa, joissa lapsen etua on vaalittava. Näin vanhemmille turvataan mahdollisuus toimia jatkossakin yhdessä.¹¹³

Sovittelussa on mahdollista luovat ratkaisut, esimerkiksi anteeksipyyntöä sopiminen. Tämä ei olisi oikeudenkäynnissä mahdollista. Sovittelun lopuksi osapuolet sitoutuvat sovintoratkaisuun helpommin, sillä se on heidän oma tekemänsä, ja näin vältetään pitkältä valituskierteeltä eri oikeusasteissa. Sovittelun lopuksi myös osapuolet helpommin noudattavat itse tekemäänsä sovintoa kuin tuomarin antamaa. Sovittelussa tärkeää on se, että lopputuloksena kaikki voittavat, eikä ole voittaja-häviöjä asetelmaa, niin kuin oikeudenkäynnissä.¹¹⁴

Tuomioistuinsovittelessa painopiste on tulevaisuudessa ja menettely on vapaaehtoista, eli osapuolien suostumus tarvitaan menettelyn käynnistämiseen ja he voivat milloin vain lopettaa menettelyn. Riidan osapuolet voivat itse vaikuttaa prosessiin ja heillä on täysipäätävältä lopullisesta sovinnosta, eli vaikka mukana on sovittelija, jää valta päättää sovittelumenettelyn suunnasta ja lopputuloksesta riidan osapuolille. Tämä on tärkeä ja huomattava ero oikeudenkäyntiin verrattuna. Lopputulos siis riippuu täysin osapuolista ja heidän haluistaan sopia, vaikka sovittelijalla on toki vastuu ohjata osapuolia kohti sovintoa ja auttaa heitä löytämään oikeanlainen ratkaisu sopivana ajankohtana. Sovittelu ei ole sidottu juridiikkaan vaan osapuolien yhteisen sovinnon löytymiseen.¹¹⁵

HE:ssä sanotaan sovittelun soveltuvan hyvin nopeutensa ja edullisuutensa takia huoltajuuskiistoihin. Sovittelu vähentää myös työmäärää tuomioistuimessa. Tuomarilla on vähemmän toimenpiteitä kuin oikeudenkäynnissä, sihteerä ei tarvita sovittelussa ollenkaan eikä muita dokumentteja tarvitse kirjoittaa kuin mahdollinen sovintosopimus. Tässä tulee myös ottaa huomioon se, että onnistuneesta sovittelusta ei valiteta hovioikeuteen, joten työmäärä myös siellä vähenee.¹¹⁶

6.2 Oikeudenkäynnin käyttö

Kaikkia riitoja ei saada sovittelulla ratkaistua ja välillä tarvitaan ulkopuolinen henkilö päättämään asioista, jolloin on siirryttävä oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynti on myös ainoa vaihtoehto silloin, kun osapuolien välit ovat niin tulehtuneet, etteivät he pysty kommunikoimaan keskenään.

¹¹³ Ervasti 2012, 25

¹¹⁴ Ervasti 2012, 24-25

¹¹⁵ Richbell 2001, 18, s.47

¹¹⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

OM:n loppuraportin mukaan asia voi olla sopimaton soviteltavaksi, jos vanhemmat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa toisiinsa nähden. Lapsen etu voi vaarantua sitä kautta, että toinen vanhempi on valmis myöntymään ratkaisuihin, jotka saattaisivat olla vastoin lapsen etua. Myös silloin asia ei sovi yleensä sovitteluun, jos vanhempien välillä on käyty jo useita prosesseja tuloksettomina, joissa on käsitelty sekä lapsen etua että vanhempien keskinäisiä riitoja.¹¹⁷

Loppuraportissa korostetaan eroprosessin vaiheen merkitystä sovittelun aloittamisessa ja se näkyikin kokeilussa toteutetuissa sovitteluissa. Kun erosta oli kulunut vasta vähän aikaa velloivat vanhemmat vielä omissa tuntemuksissaan, eivätkä pystyneet pohtimaan asioita lapsen kannalta. Tällöin vanhempi ei pysty arvioimaan eri vaihtoehtoja lapsen ja oman tulevaisuutensa kannalta.¹¹⁸

Sovittelun aloittamista pidettiin kyseenalaisena, jos vanhemmalla on mielenterveydellisiä tai päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia, eikä hän tunnusta niitä tai päihteitä käyttävä vanhempi luulee voivansa hallita juomista, vaikka todellisuudessa ei voikaan. Näiden lisäksi, jos perheessä on ollut väkivaltaa, sovittelussa tulee selvittää tarkkaan onko tämä jatkuvaa ja siten esteenä sovittelun aloittamiselle tai jatkumiselle.¹¹⁹

Oikeudenkäynti on parempi myös tilanteessa, jossa sovittelijan arvion mukaan toinen vanhemmista ei kykenisi sitoutumaan sovittuun tai ymmärtämään sovittuja asioita. Tällaiseen ymmärtämättömyyteen syynä voivat olla mielenterveydelliset syyt tai vakava sairaus. Nämä eivät kuitenkaan aina ole suoraan esteitä sovittelulle, mutta sovittelijan on tärkeä tunnistaa riskitekijät ja selvittää niiden aiheuttama mahdollinen esteellisyys.¹²⁰

7 Follon kehittäminen

Follo toimii tällä hetkellä hyvin minun ja haastateltavieni mielestä. Se on edullinen ja nopea vaihtoehto oikeudenkäynnille. Varsinkin alueilla, jotka ovat olleet mukana kokeilussa, menetely on löydetty ja sitä on pystytty hyödyntämään. Krokforsin kanssa keskustellessani hän kertoi, että heillä on vielä tekemistä follon tunnetuksi tekemiseksi, mutta se johtuu osaksi siitä, että menetelmä on vasta otettu käyttöön Tuusulan käräjäoikeudessa¹²¹. Joitakin kehittämis-kohtia halusin nostaa kuitenkin tähän loppuun esille.

¹¹⁷ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013 Loppuraportti 2013, 96

¹¹⁸ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013 Loppuraportti 2013, 97

¹¹⁹ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013 Loppuraportti 2013, 98

¹²⁰ Haavisto ym. 2014, 26

¹²¹ Krokfors, K 2014

7.1 Aito sovintohalukkuus

Sovinnon kannalta tärkeää on, että osapuolet tahtovat päästä sovintoon. Sovittelijan ja asiantuntijan tuleekin olla menettelyn alussa varmoja siitä, että osapuolet ovat tulleet folloon ajatuksenaan saada sovinto aikaan eikä käyttääkseen sitä toisenlaisiin tarkoituksiin. Tällaisia vääränlaisia tarkoituksia voi olla esimerkiksi toisen osapuolen halu pitkittää oikeudenkäyntimenoa. Sovittelijan tai asiantuntijan havaittua jommankumman osapuolen mahdollinen halukkuus käyttää sovittelua muuhun tarkoitukseen kuin mihin se on tehty, voi hän kyseenalaistaa osapuolen halun osallistua menettelyyn ja tehdä sovinto lapsen edun nimissä.

7.2 Osaaminen

Tuomioistuinsovittelu on täysin erilaista työtä kuin, mitä tuomarit normaalisti tekevät ja siinä joutuu hyppäämään aivan uudenlaiseen rooliin yritettäessä saada osapuolet sopimaan asiasta keskenään. Sovittelija ei voi ratkaista asiaa osapuolien puolesta, vaikka tuomarit työssään niin tekevät. Myös sovittelun eteenpäin vieminen pattitilanteissa vaatii erilaista osaamista, jota tuomarin työssä ei tarvita.

Tuomioistuinsovittelua varten on tuomareille järjestetty koulutusta. Myös folloa varten on järjestetty syventävää tuomioistuinkoulutusta, joka auttaa ymmärtämään lapsien näkökulmasta asioita. Toki sovittelutilanteessa on aina mukana asiantuntija, jota ei muissa tuomioistuinsovitteluissa välttämättä ole. Asiantuntijasta on paljon hyötyä ja hänen ammattitaitoaan käytetäänkin ja arvostetaan paljon menettelyssä.

TuomSovL 5 § sanotaan, että asiaa sovittelemaan määrätään sovittelija. Sovittelijana toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Tätä kirjausta noudattamalla kuka tahansa tuomari voisi ruveta sovittelijaksi ilman koulutusta. Mielestäni tämän ei pitäisi voida olla mahdollista. Molemmat haastateltavat sanoivat, etteivät pystyisi toimimaan sovittelijoina tai ainakaan olemaan niin ammattitaitoisia siinä, kuin mitä vaaditaan. Heistä koulutus oli hyvä tuki ja antoi hyvät avaimet toimia sovittelijana. He myös kertoivat, että heidän kuulemansa mukaan tuomari joka ryhtyy sovittelijaksi käy koulutuksen. Tällä hetkellä lain kirjauksesta ei ole haittaa, vaan kaikki sovittelijaksi aikovat käyvät koulutuksen.

Mietin tilannetta, jolloin sovitteluun olisi paljon halukkaita ja koulutuksen käyneitä tuomareita ei tarpeeksi. Voisiko tällöin joku kouluttamaton tuomari ryhtyä sovittelijaksi ilman tietoa sovittelunmenetelmistä ja tarvittavia taitoja? Mielestäni näin ei voisi olla. Laissa pitäisi selkeästi lukea, että vain tuomioistuinsovittelukoulutuksen käynyt tuomari voi toimia sovittelijana sovittelumenettelyssä. Suomessa kuitenkin järjestetään kattavasti koulutusta sovitteluun.

Ervastikin¹²² kirjoittaa, siitä kuinka tuomarin ei pitäisi voida toimia sovittelijana, ennen kuin on käynyt koulutuksen.

7.3 Prosessin yhdenmukaisuus

Tuomioistuinsovittelu on vapaamuotoista toimintaa, joten siitä ei synny asiakirjoja samalla tavalla kuin oikeudenkäynnistä. Tuomioistuinsovittelusta tulisi saada luotettavaa ja kattavaa tilastotietoa, lisäksi nykyisissä tiedoissa on paljon puutteita.¹²³ Follo-menettelystä ei jää sovinnon synnyttyä jäljelle muuta kuin sovintosopimus, joka on julkinen samalla tavoin kuin muutkin tuomioistuinasiakirjat. Muun materiaalin voi hävittää, eikä sitä saa antaa esimerkiksi mahdollisessa oikeudenkäynnissä toimivalle tuomarille. Haastatteluissa molemmat tuomarit kertoivat heittävänsä silppuriin kaikki muistiinpanot ja muun materiaalin sovittelusta¹²⁴.

Kysyin haastateltavilta, miten voitaisiin selvittää tutkimusmielessä, kuinka tuomarit työskentelevät menettelyn aikana ja miten sovinto saadaan aikaiseksi. Tämä on kuitenkin tärkeää tietoa kehittäessä folloa ja miettiessä, miten siitä saataisiin entistä parempi työkalu tuomioistuimille. Haastateltavien mielestä ainoa vaihtoehto olisi tulla seuraamaan menettelyä. Tutkijan tulisi kiertää eri tuomareiden istuntoja ja seurata heidän ja asiantuntijoiden työskentelyä.¹²⁵

Seurannan lisäksi tutkijat voisivat tilastotietoa varten tehdä kyselykaavakkeen sovittelijoille ja asiantuntijoille, jopa osapuolille siitä, kuinka heidän mielestään sovittelu eteni ja minkälaisia toimintatapoja sovittelijoilla on erilaisiin tilanteisiin. Kyselyllä voitaisiin myös selvittää millaisissa tapauksissa tuomarit ehdottavat sovittelua ja mistä muualta osapuolet saavat tietoa follost.

7.4 Tunnettuus

Tuomioistuinsovittelujen määrä on tällä hetkellä aika pieni, mutta niiden potentiaali on paljon suurempi. Kasvattamiseen tarvitaan kuitenkin erityisiä toimenpiteitä: esimerkiksi tietoa tulisi lisätä, samoin tuomareiden ymmärrystä. Lisäksi tarvitaan asennemuutos. Joissain käräjäoikeuksissa folloa on käytetty paljonkin kuten esimerkiksi Oulussa, kun toisissa taas ei yhtään. Käräjäoikeuden laamannin asenne on keskeinen ja tuomarien sitouttaminen sovittelun edistämiseen.¹²⁶

¹²² Ervasti 2011, 81

¹²³ Ervasti 2011, 81

¹²⁴ Krokfors, K & Saukonoja, P 2014

¹²⁵ Krokfors, K & Saukonoja, P 2014

¹²⁶ Ervasti 2011, 81

Ainoita ongelmia on siis paikoittainen tietämättömyys follosta varsinkin käräjäoikeuksissa, jotka ovat tänä vuonna aloittaneet menettelyn käytön. Helsingissä follo on jo tutumpi ja siellä asianosaiset osaavat itsenäisesti tarttua mahdollisuuteen, sillä he ovat kuulleet siitä tutuiltaan, perheneuvolasta tai muualta jo ennen oikeudenkäyntiä. Tuusulassa Krokforsin mukaan suurin ongelma tuntui olevan juttujen vähyys ja follo-päivien peruuntuminen. Vaikka tuomarit kertoivat asiakkaille follo-mahdollisuudesta, moni ei ole siihen tahtonut tarttua. Tämä johtuu siitä, että ihmiset eivät tiedä asiasta.¹²⁷ Follo on paljon tuntemattomampi käsitteenä Tuusulan piirissä kuin Helsingissä, jossa on tehty muun muassa esite follosta ja esimerkiksi perheneuvolat tietävät vaihtoehdosta ja kertovat siitä omille asiakkailleen. Tuusulassakin tulisi levittää tietoa tahoille, joilla on mahdollisuus kertoa tästä potentiaalisille asiakkaille.

8 Lopuksi

Opinnäytetyön tekeminen on ollut innostavaa ja herättänyt monenlaisia ajatuksia sekä follon hyödyistä että mahdollisista tilanteista, jolloin sitä ei voida käyttää. Työtä tehdessäni perehdyin itselleni aivan uuteen aiheeseen, mikä osoittautui erittäin mielenkiintoiseksi. Tuomiois-
tuinsovittelu ja varsinkin follo ovat mielestäni tärkeä lisä tuomioistuintyöskentelyyn.

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu oikeudenkäynnin vaihtoehtona on tehokas ja monipuolinen työkalu. Sen avulla voidaan saada riitelevät vanhemmat sopimaan erimielisyyksiään ja ajattelemaan lapsen tulevaisuutta. Tärkeintä sovittelussa on kuitenkin saada lapsen asiat sovittua ja mieluiten niin, että vanhemmat voivat sovittelun jälkeenkin olla yhteydessä toisiinsa ainakin lasta koskevilla asioilla.

Tutkittuani folloa kirjallisuuden ja haastattelujen valossa, voin todeta sen antavan mahdollisuuksia ratkaista riitoja sovinnollisemmin ja lapsen tulevaisuutta ajatellen. Se on hyvä vaihtoehto, kun asiat ovat menneet niin riitaisiksi, etteivät vanhemmat pysty keskenään niistä enää sopimaan. Sovittelija ja asiantuntija auttavat vanhempia näkemään asiat lapsen näkökulmasta, mutta antavat vanhempien silti itse löytää heitä miellyttävä ratkaisu.

¹²⁷ Krokfors, K 2014

Lähteet

Kirjallisuus

- Aaltonen, A-K. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.
- Aaltonen, A-K., Henttonen, I. 2012. Lasten huoltoriitoja koskevat prosessit. Lakimiesliiton koulutus. Koulutusmateriaali.
- Ervasti, K. 2011. Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ervasti, K. 2012. Tuomioistuinsovittelu. Helsinki: Edita.
- Ervasti, K. 2013. Uusi tuomioistuinsovittelulaki. Helsinki: Talentum.
- Ervasti, K. 2014. Tuomioistuinsovittelu. Helsinki: Edita.
- Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa : opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. 2014. Perheasioiden sovittelun uudet tuulet. Helsinki: Suomen sovittelufoorumi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Iivari, J. 2007. Rikos -ja riita-asioiden sovittelijan opas. Helsinki: Stakes.
- Nikkola, A. 2007. Tuomioistuinsovittelu riitojen ratkaisukeinona. Laurea AMK - Hyvinkää.
- Poikela, E. 2010. Sovittelu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Richbell D. 2001. CEDR sovittelijan käsikirja, kaupallisten riitojen tehokas sovittelu. Helsinki: Suomen asianajajaliitto.
- Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa : opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.
- Turunen, S. 2005. Riidanratkaisun uusi maailma. Helsinki: Edita.

Henkilökohtainen tiedonanto

- Krokkfors, K. 29.9.2014. Järvenpää
- Saukonoja, P. 1.10.2014. Helsinki

Sähköiset lähteet

- Hallituksen esitys 186/2013. Viitattu 28.10.2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta
- Käräjäoikeudet. 2014. Viitattu 18.10.2014.
<http://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index.html>
- Salminen, K. 2012. Viitattu 18.10.2014. <http://www.edilex.fi/opinnaytetyot/9012>

Sovittelutoiminta. 2014. Viitattu 18.10.2014. Vantaan kaupunki.
http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali- ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/sovittelutoiminta#

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja sekä selvityksiä ja ohjeita

Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa. 2010. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2010/61. Viitattu 4.10.2014.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/612010asiantuntija-avustajankayttohuoltoriitojensovittelussa/Files/OMML_61_2010_Asiantuntija-avustajan_kaytto.pdf

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2012. Väliraportti. 2/2012. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita. Viitattu 4.10.2014.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/022012asiantuntija-avusteistahuoltoriitojensovitteluakoskevakoikeilukarajaoikeuksissa1.1.2011821131.12.2012.valiraportti/Files/OMSO_2_2012_Follo-valiraportti_60s.pdf

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentaminen. 2012. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2012/36. Viitattu 4.10.2014.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1348828381811/Files/Asiantuntija-avusteisen_huoltoriitojen_sovittelun_laajentaminen.pdf

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011 - 31.12.2013. Loppuraportti. 2013. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. 2013/25. Viitattu 4.10.2014.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1369039863066/Files/OMML_25_2013_FOLLO_loppuraportti_132s.pdf

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu. Lausuntotiivistelmä. 2013. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. 2013/43 Viitattu 4.10.2014.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1380265408779/Files/OMML_2013_43_Follo._Lausuntotiiv_40s.pdf

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset.....	40
------------------------------------	----

Liite 1 Haastattelukysymykset

Tausta kysymyksiä:

Onko sinulla kokemusta muista tuomioistuinsovitteluista kuin follo?

Lain mukaan tuomari on pätevä toimimaan sovittelijana tuomioistuinsovittelussa, eli siihen ei tarvita erillistä koulutusta. Oletko käynyt folloa varten koulutuksen? Minkälaisen? Tuntisitko itsesi päteväksi toimimaan ilman koulutusta? Onko koulutuksesta ylipäättänsä mitään hyötyä? Entä haittaa?

Tuomioistuinsovitteluun voi tulla kahta eri reittiä, joko kanteen tehneenä tai suoraan sovitteluhakemuksella. Kumpi on yleisempi tapa teillä?

Millaisissa tilanteissa suosittelet sovittelua osapuolille? Jos juttu on sinulla, voitko toimia siinä sovittelijana, vai siirtyykö se automaattisesti jollekin muulle?

Kirjan mukaan sovittelupyynnöstä sovittelun alkuun tulisi kulua n. 1 kuukausi. Kuinka pitkään teillä menee?

Miten valmistaudut sovitteluun?

Follo sovittelussa käytetään aina sovittelijan apuna asiantuntijaa. Toimivatko asiantuntijat mielestäsi aina samalla kaavalla, vai eroavatko heidän toimintansa paljonkin toisistaan? Oletko kokenut siitä enemmän haittaa vai hyötyä? Miksi? Mitä haittaa, mitä hyötyä?

Osapuolilla voi olla avustaja/asianajaja mukanaan sovittelussa. Toisinaan voi käydä niin, että vain toisella osapuolella on avustaja. Koetko sovittelun toimivan paremmin ilman avustajia vai avustajien kanssa? Kuinka toimit jos vain toisella on avustaja mukanaan?

Sovittelun aikana voi käyttää erillisneuvotteluja, käytätkö niitä? Millaisissa tilanteissa?

Mitä muita menetelmiä käytät?

Sovittelusopimus on julkinen asiakirja, kun se vahvistetaan käräjäoikeudessa. Jääkö sinulle muuta materiaalia sovittelusta vai tuhoatko ne?

Nykyään ei pystytä keräämään paljoa tietoa sovitteluiden etenemisestä ja tuomareiden käytöksestä, sillä kaikki muu kuin sovittelusopimus yleensä tuhotaan. Kuinka sinun mielestäsi tietoa/tutkimusta tästä voitaisiin kerätä?

Tuntuuko follo-menettelynä hyvältä? Onko sitä kautta helpompi löytää parempi lopputulos osapuolille ja heidän lapsilleen kuin perinteisen tuomioistuinmenettelyn kautta?

Jos sovintoa ei löydykään, onko follostä ollut kuitenkin hyötyä istuntoon mentäessä?

Tuleeko sovittelusta muita kuluja osapuolille kuin mahdolliset avustajien kulut? Kuinka kulut jakaantuvat osapuolien kesken?

Miten seuraatte sovittelun jälkeen sovinnon etenemistä käytännössä? Onko ainoa tapa, odottaa nostaako jompikumpi uuden kanteet tai hakee suoraan sovitteluun?

Kuinka itse olet kehittynyt sovittelijana? Oletko löytänyt oman roolisi ja menetelmät toimia?

Miten itse kehittäisit folloa? Mitä hyvää ja huonoa siinä on tällä hetkellä?

Mitä muuta minun pitäisi ottaa huomioon opinnäytetyötäni tehdessä?